

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ**

**ЕВОЛЮЦІЯ СТАТУСУ ЖІНКИ В ІСЛАМІ У XX – НА ПОЧАТКУ
XXI СТ. У ВИКЛАДАННІ КУРСУ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконала: студентка 2 курсу 07-241М групи
Спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
Освітньо-професійної програми
«Середня освіта (Історія)»
Ірина КУШНІРУК

Керівник: Галина МИХАЙЛЕНКО, доцентка

Рецензент: Ольга ГЕРІНБУРГ, доцентка

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3-7
РОЗДІЛ І. Історіографія дослідження.....	8-14
РОЗДІЛ 2. Джерельна база дослідження.....	15-25
2.1. Тракткування образу жінки в Корані.....	16-20
2.2.....	P
озуміння статусу жінки в хадисах та роздумах ісламських богословів.....	21-25
РОЗДІЛ 3. Боротьба за права жінок в мусульманському суспільстві.....	26-37
2.1. Ісламський фемінізм: витоки та загальні тенденції розвитку..	25-29
2.2. Зміни у положенні жінки в ісламських країнах у ХХ ст. (наприкладі Єгипту).....	29-37
РОЗДІЛ 4. Жінка в мусульманському світі на початок ХХІ ст.: поєднання традицій та ідей ісламського фемінізму.....	38-46
3.1. Жінка в сучасній мусульманській сім'ї.....	38-42
3.2. Жінка-мусульманка поза родиною.....	42-46
РОЗДІЛ 5. Тема: «Еволюція статусу жінки в ісламі у ХХ – на початку ХХІ ст.» у викладанні курсу історії в закладах загальної середньої освіти.....	47-50
ВИСНОВКИ.....	51-54
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	55-61
ДОДАТКИ.....	62-68
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача освіти ХДУ.....	62
Додаток Б. Методична розробка уроку.....	63-68

ВСТУП

Актуальність теми. У нинішній час права жінок-мусульманок, як і раніше, лишається важливою та актуальною темою дослідження, так як, на заході склався такий стереотип з приводу утиску прав та свободи жінок в мусульманському світі.

Розвиток суспільства на всьому історичному етапі включає в себе виникнення та вирішення соціальних труднощів, питання нерівності між чоловіками та жінками можна вважати одним із гострих та складних.

Жінки в мусульманських країнах становлять трохи більше половини населення, але їх вклад в економічних, політичних і соціальних сферах невеликий. Пов'язано це з тим, що вони дотримуються традиційних вимогам ісламського права і їх безпосередні завдання пов'язані з сім'єю та домом. Релігійний вплив в більшості випадків має негативні наслідки для соціального та правового статусу жінок в мусульманських країнах. Усвідомлюючи те, що на релігію з ходом історії були ще накладені патріархальні традиції, багато жінок виступають за зміну тлумачень ісламських текстів.

У сучасному суспільстві питання про статус жінки в ісламі відрізняється високим ступенем нерозуміння, обростає величезною кількістю помилкових уявлень та тлумачень. Європейські вчені та мусульманські правознавці по різному трактують образ жінки-мусульманки. Одні, ставить жінку в пригнічене становище, ще затверджують її неповноцінність. У інших, зовсім протилежне міркування з цього приводу. Вони вважають, що згідно Корану жінки та чоловіки рівні в своїх правах. Дивно, те, що однакові цитати з Корану трактуються західними і мусульманськими дослідниками по-різному. І ті, і інші, як правило, не знають догматичних основ ісламу, або ж знають

її, але спеціально плутають правду з вимислом, користуючись необізнаністю пересічних людей.

Беззаперечно, інтерес до жіночого питання є в кожній релігії. Особливо актуальним він стає, якщо зважати на увагу до гендерної проблематики, фемінізацію, коли жіноче визначається лише як стать, а не як визначення статусу в суспільстві. Сьогодні іслам є в центрі уваги, адже після теракту 11 вересня 2001 року в США, весь Західний світ звернув свої погляди на іслам. Він вкотре заявив про себе як силу, адже мусульман на сьогоднішній день вже майже мільярд, здатну змінити розташування сил у світі. Ситуація, яка склалася навколо ісламського тероризму, жінок-терористок іноді спричинена необ'єктивним висвітленням інформації. Тому, актуальність теми кваліфікаційної роботи, а саме, еволюція положення і статус жінки-мусульманки, її обов'язки в суспільстві та родині, не викликає сумнівів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Робота є презентацією регіонального аспекту всесвітньої історії. Такий вибір тематики, зумовлений ініціативною темою кафедри історії, археології та методики викладання, спрямованої на дослідження регіональної історії в українському вимірі (“Регіональна історія України: історіографія, методологія та джерельна база”). Крім того, дослідження пов'язане з темами курсів “Історія країн Сходу”, “Історія міжнародних відносин”.

Мета роботи обумовлена актуальністю досліджуваної теми і полягає у вивченні релігійного обґрунтування місця жінки в ісламі, а також змін ролі жінки-мусульманки в суспільстві на протязі XX – на початку XXI століття.

Досягнення мети роботи передбачає розв'язання наступних **завдань:**

- опрацювати джерельну базу та історіографічні проблеми;

- з'ясувати сутність релігійних настанов щодо суті та місця жінки в священних текстах ісламу
- розглянути розуміння жінки в роздумах мусульманських богословів;
- прохарактеризувати історію створення фемінізму у мусульманських країнах;
- дослідити становище єгипетської жінки в суспільстві, а також визначити роль жінок в суспільстві і культурному житті країни;
- простежити особливості сучасного погляду на статус жінки в сьогочасній мусульманській родині;
- проаналізувати реальне становище жінки-мусульманки в нинішньому ісламському соціумі;
- показати можливість застосування теми у викладанні історії в закладах загальної середньої освіти.

Об'єктом дослідження є образ жінки-мусульманки з точки зору мусульманського та не мусульманського світу.

Предметом дослідження є еволюція ролі жінки-мусульманки в сімейній та соціальній сфері як в традиційній ісламській культурній традиції, так і в сучасному ісламському соціумі.

Хронологічні рамки роботи визначаються, передусім, статусом жінки в сучасному суспільстві, тому розглядається насамперед кінець ХХ – початок ХХІ ст. Утім, наявність стереотипів у розумінні положення жінки в мусульманському соціумі зумовлені появою та оформленням ісламу як релігії, формулюванням його основних догматичних постулатів, тому починаються від мединського періода (622- 623 роки).

Територіальні межі обумовлені темою роботи і в першу чергу визначаються територією мусульманських держав, але також включаються ті держави, де проживає багато мусульман.

Методи дослідження роботи становлять принципи об'єктивності, системності та історизму. Використання системного підходу відкрило

можливість представити комплексне бачення положення жінки в ісламі. Принцип історизму дозволив прослідкувати в часі еволюцію поглядів та стереотипів на досліджувану проблему. В роботі використані також спеціальні методи історичного дослідження: історико-генетичний, проблемно-хронологічний.

Так, завдяки історико-генетичному методу виділено найсуттєвіші проблеми в статусі жінки-мусульманки, що супроводжують ісламське суспільство з початку формування ісламу. Проблемно-хронологічний метод дозволяє виділити ті аспекти положення жінки в мусульманських державах на різних історичних етапах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

- проаналізовано велику кількість новітніх наукових робіт з урахуванням історичних етапів жінки в ісламі та мусульманському суспільстві;
- проаналізовані коранічні тексти, що стосуються статусу жінки в ранньому ісламі. В цілому вони розділені на три умовні категорії. У першу з них входять аяти Корана, в яких основний акцент робиться на соціальних аспектах, друга категорія стосуються сімейно-побутових стосунків ролі та місця жінки в них, третя частина коранічних текстів про жінку торкається її образу у рамках біблійних сюжетів;
- простежуються еволюційні прояви правового та соціального статусу жінки в сучасному соціумі, показаний характер його сучасних інтерпретацій;
- виявляються соціально-економічні передумови і об'єктивні умови виникнення феміністських рухів в деяких мусульманських країнах;
- вперше показано можливість застосування теми у викладанні курсу історії в закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали роботи можна використовувати при підготовці відповідних тем в курсі всесвітньої історії в старшій школи та семінарських занять у ВНЗ з курсу «Історія країн Сходу».

Апробація дослідження. Результати досліджень апробовані в науковій статті, у доповіді на конференції. Зокрема така апробація здійснювалася на IV всеукраїнській науковій конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Проблеми регіональної історії України» у Херсонському державному університеті.

Публікації: За темою кваліфікаційна роботи було опубліковано одну наукову статтю. «Статус жінки-мусульманки поза родиною наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків, списку джерел, літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статус жінки в ісламі багатьма дослідженнями, визначається одним із найбільших спірних і серйозних проблем. Історія та життя жінки-мусульманки – одна із незвичайних, цікавих подій. Тому література, присвячена про неї, суперечлива, непередбачувана і породжує безліч цікавих дискусій.

Дискусії в положенні жінки в ісламському суспільстві, міркування про її свободу, обов'язки та права, вже довгий час залишаються одним з головних показників того, яким, по-перше, бачиться іслам представником інших культур і конфесій, і по-друге, наскільки все ще сильні в свідомості людей стереотипні уявлення про мусульман, як носій якоїсь сукупності традиційних ціннісних установок, яка абсолютно не вписується в систему цінностей сучасного західного суспільства[34].

В період радянської влади всі дослідження образу мусульманки носили критичний характер, характеризуючи її важке життя під покровом жорстокого релігійного гніту. «Принижена», «ображена», «безправна», «забита», «замучена», – часто вживаються епітети на адресу мусульманки в літературі першої половини ХХ ст.

Лише у другій половині ХХ ст. прийшло розуміння того, що мусульманська жінка — не тільки придаток чоловіка, але й самостійна особистість зі своїми бажаннями, інтересами, поглядами. Автори виступали за звільнення мусульманської жінки з-під багатовікового гніту. До таких дослідників можна віднести М.В. Вагабова, автора книги «Ислам и семья» [23]. Він відмічає: *«нові соціально-економічні стосунки ... значною мірою підняли громадське положення чоловіка»* [23, с. 27]. Роль мусульманки, на погляд дослідника, звелася до положення служниці і виховательки дітей. Негативно відноситься Вагабов до таких явищ, як гарем, хиджаб і полігамія, приводячи їх на доказ поневолення жіночої статі, що досягло крайньої міри.

Але, в роботах присвячених дослідженню різних реалій ісламського світу, про «жіноче питання» згадували побічно, причому частенько не обходилося і без стереотипів. Велика ж частина ісламської літератури була присвячена обговоренню «правильного» положення жінок в суспільстві, включаючи, у кращому разі, дидактичне керівництво про те, як мусульманці належить вести праведний спосіб життя у сучасному світі. Серйозні емпіричні соціологічні дослідження в цій області були в дефіциті.

У своїй праці Б. П. Пальванова «Емансипація мусульманки: досвід розкріпачення жінок Радянського Сходу», вона пише: *«Нудилися в домашньому ув'язненні жінка-мусульманка... і донесли до неї звістка... про нових радянських законах, що надають жінкам рівні права з чоловіками, права в суспільстві та сім'ї»* [55, с. 61]. Вони дійсно були безправною становищі в родині та суспільстві, перебували в стані постійної покірності і приниження, не мали права голосу. Але стверджували, що чоловіки принижували своїх жінок, виключно спиралися на основу мусульманської релігії. І це не правда, так як в першоджерелах ісламу – Корані і Сунні – закладена специфіка гендерної рівності між статтями, а також підкреслюється шанобливе ставлення до жінки.

Недолік наукових робіт почав заповнюватися у кінці 1970-х, і до кінця 1980-х науковий інтерес до проблеми положення жінок в мусульманських суспільствах значно зріс. У 1990-і рр. стався справжній бум досліджень по жіночій проблематиці, який триває досі, як і зростання числа учених, зацікавлених питаннями гендерної проблематики в ісламі. У числі чинників, що історично формують стереотипне уявлення про життя мусульманок в ісламському суспільстві, не можна не відзначити і впливу певної традиції ставлення до представників ісламської релігії з боку немусульманської спільноти [55, с.62].

Якщо говорити про «жіноче питання» в ісламі, то широке уявлення про жінок корениться в радянському минулому, коли в мусульманці бачили перш за все боязка істота, якого з народження виховували в покірності: спочатку – Богу, а з настанням зрілості – чоловікові [24, с. 81].

Тоді в СРСР у другій половині ХХ століття був узятий курс на формування наукового світогляду, що передбачало «звільнення людей від релігійних забобонів», а також «подолання пережитків соціальної нерівності жінки, освяченої в догматах і морально-правових догматах ісламу і інших релігій» [38, с. 98]. Була розгорнута потужна компанія, направлена на звільнення радянських жінок-мусульманок від релігійного гніту через підвищення їх культурного та загальноосвітнього рівня і активне залучення в суспільне виробництво.

Також є багато досліджень, стосовно хіджабу. Так, Муса Джаруллах Бігієв (1875-1949) – автор роботи «Жінка в світі священних айатів Благородного Корану», в якій він розмірковує про місце і роль жінки в ісламському суспільстві, зазначав: *«Іслам не перешкоджає появі жінок і дівчат з відкритим обличчям в мечетях, школах і медресе, навчальних закладах, меджлісу і високих зібраннях. Але іслам категорично забороняє жінці схилитися до вульгарності»* [22, с. 178]. М. Д. Бігієв підкреслював, *«...що найважливіший вид хіджабу, який має вищу обов'язкову силу, на самій-то справі не відноситься ні до особи, ні до тіла жінки, а має на увазі її честь, гідність і невинність, яку вона повинна зберігати. І в цьому сенсі, ніякий зовнішній атрибут не врятує її, якщо вона втратила повагу і шану до самої себе»* [22, с. 179].

У роботі «Питання про хіджаб» Муртаза Мутаххарі прослідковується, що хіджаб не обмежує свободу мусульманки, а існує чітка межа між ув'язнення жінки під арешт в стінах будинку, що як раз і означає позбавлення волі, і положенням про те, що вона повинна

приховувати своє тіло при зустрічі з чужим чоловіком, яке ставиться їй у обов'язок [47, с. 80].

Останнім часом мусульманські автори, такі як Г.Нуруліна, О. Єрсан, А. Сакр, Х. Баш, Х. Хаттаб, Л.М. Агзамова [51, 33, 59, 18, 68, 8] та інші висвітлюють положення мусульманки з іншого погляду, ніж у західних авторів, розкриваючи «темні сторони» в звичному уявленні про жінку в ісламі, які розкривають зовсім інше життя мусульманки. Ці автори не тільки допомагають жінці-мусульманці отримати як найбільше знань по релігії, особливо, що стосується її положення і статусу в ісламі, але й не мусульманам розкривають питання, що стосуються обов'язків жінки перед Аллахом та суспільством, про мусульманську родину, виховання дітей, носіння хіджабу, про полігамію в ісламській сім'ї, подружнє життя, ці аспекти дозволяють змінити західний стереотип щодо жінки.

Дослідження з теми роботи можна розділити за проблемним принципом.

У першу групу варто об'єднати досліди щодо історичної ситуації в Аравії напередодні появи ісламу. В них розглядаються початкові етапи догматичного оформлення мусульманства, шариату, що дозволяє зрозуміти й сутність постулатів ісламу стосовно жінки. В цій групі робіт можна виокремити дослідження, присвячені безпосередньо Корану як головного тексту ісламу. Це роботи, зокрема М. Демішевої [30-32].

У другу групу гуртуються роботи, в яких було поставлено завдання ознайомити, насамперед пересічного читача, з основами статусу жінки в ісламській релігійній традиції. Такими є дослідження М. Саймонз, Ш. А. Азим, Г. Балтанової, А. Гриб, О. Іноземцевої [58, 8, 13-14, 27, 38] та інші.

У третю групу можна віднести, ті дослідження, які характеризують боротьбу за права жінок в мусульманському суспільстві. Це роботи Е. Барковської, С. А. Кірілліної, Д. Шафик [16, 41, 75].

Також сюди можна віднести роботу С. В. Хоружая [63], який аналізує складний і суперечливий процес фемінізму на прикладі мусульманського Єгипту, розглядає фемінізм як ідейно-політичний феномен руху за рівноправність жінок. С. Н. Турк [62-64], показала у своїй роботі політична участь жінок в революційних подіях в Єгипті 1919 році.

3. І. Левін в монографії «Розвиток основних течій суспільно-політичної думки в Сирії і Єгипті» [45], досліджуючи історію формування і розвитку основних течій суспільно-політичної думки арабів в новий час, висвітлює і жіноче питання, яке він тісно пов'язує з соціально-економічними та політичними проблемами. При цьому автор констатує, що в полеміці навколо положення жінки в мусульманському суспільстві було виявлено дві концепції «традиційну» і «модерністську».

Наступну групу складають роботи, що присвячені дослідженню положення жінки-мусульманки в ісламській родині як згідно ісламських релігійних догматів, так і сучасної повсякденної практики. Авторами, що звертаються до означеної проблематики є В. Алаєва, К. Казарян, А. Левицька, О. Муллокандова, Т. Шамсутдінова-Лебедюк та інші [9, 39, 46, 48, 72-74].

У п'яту групі містяться роботи, що розглядають та осмислюють права жінки в ісламі, нові гендерні тенденції в сучасному ісламському суспільстві. Основне завдання, які ставлять перед собою автори – це аналіз змін в можливостях жінки в сучасному ісламському соціумі, а також розвінчання міфів та стереотипів, які побутують, передусім, в західному світі. Внесок в питання подолання штампів роблять наступні автори – Т. Чепульченко, Беєва Т., Беседіна О., Нурулліна Г., Ігошина Ж., Прохоренко М., Зінько С.Ю. та інші [71, 19, 21, 37, 56, 36].

В цілому, варто відзначити, що досліджувана проблема залишається до останнього часу в колі сталих наукових інтересів фахівців, але, одночасно, має перспективи для подальших досліджень.

Якщо окреслити історичної контекст дискусії про правовий статус жінок, то не можна не визнати і той факт, що з поширенням ісламу становище жінки в суспільстві не погіршилося, як можуть вважати багато, а покращилося. В епоху виникнення ісламу, серед арабських племен навіть існував звичай заривати в пісок новонароджених дівчаток, а з приходом ісламу і встановленням міцної законодавчої і правової системи, жінка стала суб'єктом права і отримала економічну незалежність, якою їй відтепер гарантував Коран. Як підтвердження можна привести, наприклад, практику махра (викупу), який отримує особисто наречена від нареченого. Без викупу укладення шлюбу не може вважатися таким, що відбувся. Крім того, махр перехід махр переходить в розряд особистої власності жінки та залишається її невідчужуваним майном навіть у випадку розлучення або смерті чоловіка. Справедливість твердження про те, що жінка-мусульманка має права в тій же мірі, в якій вона несе обов'язки, обґрунтовується природним відмінністю між чоловіками і жінками, а :*«перевагу чоловіка над жінкою пояснюється тим, що чоловік має більше відповідальності і більше обов'язків»* [6, с. 570].

На сьогоднішній день багато молодих дослідників по-новому, інакше розглядають жінку-мусульманку у світлі ісламу. У ХХІ ст. в самих різних куточках колишнього Радянського Союзу фахівці по ісламу приходять до точки зору, що об'єднує їх, відносно мусульманки і її статусу в сім'ї та суспільстві.

У сучасних наукових дослідженнях підкреслюється високий статус жінки згідно з канонами мусульманської релігії. Проте признається невиконання в потрібному ступені релігійних приписів і, як наслідок, дискримінація жінок в сім'ї і в суспільстві. Багато авторів міркують про причини, що спричинили приниження мусульманок і їх закріпачення: по-перше, найчастіше тлумачами виступають чоловіки, які інтерпретують священні писання у свою користь, тим самим порушуючи

основи ісламу. Деякі дослідники відмічають суперечливі тлумачення одних і тих же аятов, а також говорять про багатоплановість арабської мови. Місцеві багатовікові традиції – адати – в тому або іншому соціумі часто змішуються з основами релігії і суперечать основам ісламу. Проте люди, що дотримуються таких традицій, вважають, що живуть згідно з релігійними приписами, і таким чином дискредитують своїми вчинками істинних мусульман. Часто самі жінки не знають про свої права. Мусульманка може зажадати виконання своїх законних прав або ж звернутися безпосередньо у відповідні компетентні інстанції. У разі порушення своїх прав жінка може подавати позови в судові інстанції або ж свідчити в суді. Проте неосвічені або залякані мусульманки частенько не реалізують свої права. Народився навіть термін «ісламський фемінізм», який у багатьох випадках виражає вимоги дотримання і забезпечення прав жінок відповідно до норм ісламу, що дає мусульманкам можливість захищати і розширювати свої права в патріархальному суспільстві, протиставляючи шаріат і етнічні звичаї, що частенько йдуть коренями в пережитки доісламського [24, с. 7].

Отже, у мусульманському світі жіноче питання залишається досить актуальним і трактується далеко неоднозначно. Так, до кінця ХХ ст. більшість фахівців з ісламу мали критичні погляди при дослідженні образу мусульманки і лише небагато починали говорити про істинний статусі мусульманки, обережно натякаючи на високе становище жінки в ісламі. У ХХІ ст. у переважної більшості авторів робіт на цю тему не залишається сумнівів у тому, що необхідно звернутися до витоків ісламу і повернути жінці-мусульманці права, дані зверху.

РОЗДІЛ 2

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Джерельна база роботи складається з комплексу релігійних священних текстів Корану та Сунни. Коран – головна священна книга мусульман і основне джерело даного дослідження. В ісламських країнах Коран є основою законодавства, як релігійного, так цивільного і кримінального. Кількість сур налічується 114, всі вони розділені на аяти різної довжини. Особливістю Корану є те, що в ньому немає єдиного сюжету, а також деяка суперечливість аятів породжує дискусії про становище жінок.

Була використана Конституція Єгипта 1971 років [4], Каїрська декларація про права людини в ісламі 1990 рік [3]. У даних документах є відомості про, те що за виборче право, рівноправну освіту в Єгипті жінки боролися самі.

В Ісламській Декларації прав людини від 1990 р. міститься наступне формулювання положення про рівність чоловіків та жінок: «Жінка володіє рівністю з чоловіком в людську гідність; вона має права в тій же мірі, в якій несе обов'язки; вона користується цивільну правоздатність, існує самостійним майновим статусом і має право на збереження свого імені і походження за народженням» [4].

Ми бачимо, що згідно з текстом Ісламської Декларації чоловік та жінка рівні з точки зору захисту і поваги до її людської гідності. А в правовій сфері акцент з рівності зміщується не на користь рівноправності з чоловіком, а в бік відповідності прав жінки виконуваним нею обов'язків.

Також використовуються роздуми ісламських теологів щодо досліджуваної проблеми, що дозволяє також більш точно розуміти мусульманський погляд на питання. До того ж, важливими джерелами для аналізу є свідчення самих мусульманок, що доповнює релігійні та

наукові тексти. Залучення зазначених джерел, дозволяють наблизитися до розкриття еволюції статусу жінки в ісламському світі ХХ - початок ХХІ ст.

2.1. Трактування образу жінки в Корані

Головний принцип поглядів ісламу по відношенню до жінки, звучить як «слово Аллаха», викладене в Корані, шанованому мусульманами як невичерпне і недосяжне священне джерело.

В Корані поряд з основними догматичними записами про Господа, пророків, обряди, створення світу, тварин, людину, сформовано основні принципи ролі і функції жінки в різних сферах суспільного, особистого та сімейного життя. Так, називається четверта сура «Ан-Ніса» («Жінка»).

Аяти в інших сурах Корану також присвячені жінці. В цих сурах говориться про створення першої жінки і чоловіка, про її вторинність в порівнянні з чоловіком і її залежність від останнього, про шлюб, розлучення, полігамію, самотництво. Інколи здається перелік правил, які стосуються інтимних відносин між подружжям.

Коли починаєш читати Коран, то з початку можна помітити, що він спрямований тільки на чоловічу аудиторію. У четвертій сурі говориться не до мусульманки, а до неї. Так, у Корані є звернення, наприклад: *«Увійдіть же до раю — ви та ваші дружини, радіючи!»* (43:70) [5, с. 230].

Аллах однаково піклується і захищає як чоловіка, так і жінка. Прощення і нагорода обіцяні всім віруючим, відповідно достатевої приналежності: *«...для відданих [Аллаху] — чоловіків і жінок, для віруючих — чоловіків і жінок...усім Аллах приготував прощення та велику винагороду»* (33:35) [5, с. 194]. Рай гарантований всім віруючим: *«...чинитиме добро—чоловік чи жінка — і буде віруючим, той увійде до*

раю» (40:40) [5, с. 219]. Дані аяти вказують на духовну рівність чоловіків і жінок.

Коран дає чіткий доказ, тому що, жінка повністю рівна з чоловіком перед Алахом за своїми правами та обов'язками: *«О люди! Бійтесь Господа вашого, який створив вас із однієї душі та створив із неї другу до пари; а з них ще й інших чоловіків та жінок і розселив їх»* (4:1) [5, с. 38].

Жінка чи чоловік відповідальні в рівній мірі за скоєні вчинки: *«Чоловікам і жінкам, які робили добро й були віруючими, Ми неодмінно даруємо прекрасне життя. І Ми неодмінно винагородимо їх за те найкраще, що вони робили!»* (16:97) [5, с. 126]. Так відповів їм Господь їх: *«Я не зроблю марними ваших вчинків – ні вчинків чоловіків, ні вчинків жінок. Адже одні з вас походять від інших...»*(3:195) [5, с. 38]. При оцінці вчинків міра покарання і винагороди буде лише залежати від відповідності вчинків добра або зла на чаші ваг.

Коран дозволяє багатоженство, проте обмежує кількість дружин до чотирьох: *«...одружуйтесь із тими жінками, які вам до вподоби: з двома, з трьома, з чотирма»* (4:3) [5, с. 38]. Правда, Коран ставить умови, що необхідно однакове ставлення до всіх дружин: *«... Та якщо ви боїтесь, що не будете справедливі із ними, то нехай це буде лише одна або ж невільниця, захоплена вами.»* (4:3) [5, с. 38]. Цікаво, що в іншому аяті записано твердження про те, що рівне ставлення до дружин неможливе: *«Ви ніколи не зможете однаково ставитися до всіх дружин зі справедливістю, навіть якщо ви прагнете до цього. Не схильтесь до однієї, залишаючи іншу в невизначеності»* (4:129) [5, с. 47]. Таке протиріччя про полігамію дозволило по різному трактувати ці аяти з Корану. Навіть говорячи про число дружин, то у самого Мухаммеда було 15 дружин, підсумовуючи цифри в сурі 4:3.

У Корані говориться про розлучення. Право на розлучення Коран віддає чоловікові. Йому надається бути ініціатором розлучення: *«О*

Пророче! Коли розлучаєтесь ви з жінками, то розлучайтесь із ними відповідно до встановленого періоду, дотримуйтеся його та бійтесь Аллаха, Господа вашого...»(65:1) [5, с. 264]. Після розірвання шлюбу чоловік повинен дати махр – частку майна: «Вам не дозволено привласнювати щось із дарованого їй...» (2:229) [5, с. 22].

Коран зобов'язує дотримуватися цнотливості, не виставляти себе напоказ, перебуваючи вдома при сторонніх і, виходячи в суспільство, закриватися вільним верхнім покривалом: «...щоб вони відводили свої погляди й закривали свою наготу... не показують своїх прикрас, окрім того, що назовні... закривають своїми покривалами груди». (24:31) [5, с. 158]. «*Перебувайте з гідністю в ваших домівках, і не виставляйте себе напоказ ...*» (33:33) [5, с. 194]. Прихованість жінки від сторонніх поглядів символізує чистоту і непорочність у всіх релігіях світу. Згідно ісламської ідеології, жінка не повинна викликати пристрасть іншого чоловіка, а повинна одягатися в одяг мусульманки, який покриває все її тіло, за винятком кистей рук та обличчя. Для цього в ісламі існує зовнішній хіджаб.

Згідно з ісламом, жінка, яка носить хіджаб має непохитною вірою, незламною силою волі і величезним благочестям і заслуговує на всіляку захоплення і високої похвали. З точки зору Корану, носіння хіджаба розглядається не як приниження, а як прояв надзвичайно гідності жінки.

Про важливість жінок покривати себе написано: «...*Скажи своїм дружинам, донькам і віруючим жінкам, щоб вони одягалися у свої покривала...»* (33:59) [5, с. 196]. Ще один вислів в цьому контексті: «*Коли ваші діти досягнуть зрілого віку, то нехай просять дозволу ввійти так само, як це робили старші»* (24:59) [5, с. 162].

Жінкам також передбачено жорстоке покарання за те, що в писанні називають «перелюбом»: «...*проти тих ваших дружин, які вчинять перелюб...тримайте їх у будинках поки не прийде до них смерть або Аллах приготує для них інший шлях»* (4:15) [5, с. 39].

У Корані детально прослідковується вказівки про, дозволений та недозволений шлюб між жінками та чоловіками: «...заборонені матері ваші, доньки ваші, сестри ваші...» (4:23) [5, с. 40]. «Заборонені вам також заміжні жінки –окрім тих, яких ви захопили в полон.»(4:24) [5, с. 55]. Дозволено також одружуватися на невільних жінках (без їх згоди): «...Одруження з невільницями дозволене тим із вас, хто боїться гріха перелюбу...» (4:25) [5, с. 40]. Щодо рабинь, то зустрічаємо наступні застереження: «Не примушуйте своїх невільниць до розпусти, бажаючи швидкоплинних благ земного життя, якщо ті хочуть зберегти цноту» (24:33) [5, с. 161].

Згадуються також про гомосексуальні відносини, яка суворо осуджується: «Воістину, в пристрасті ви берете чоловіків замість жінок. Так, ви –люди, які порушують межі» (7:81) [5, с. 71]. І надалі: «Невже ви ходитимете до чоловіків зі світів, залишаючи дружин, створених для вас Господом вашим. Та ж ні, ви – злочинний народ!» (26:165-166) [5, с. 171]. При цьому, серед жінок гомосексуальні відносини взагалі не згадується.

Погляд Пророка на жінку, який міститься в Корані, характерний для початкового ісламу і відноситься до меканського (до 622 р.) і мединського періодів (622-623 роки), які охоплюють «не більш як два десятиліття розвитку ісламу», вони й сьогодні визначають не тільки статус жінки в частині ісламського світу, але й впливають на стереотипи щодо цієї проблеми в західному світі. Втім, одночасно, більш прискіплива увага до тексту Корану дозволяє говорити про невірне його тлумачення, насамперед в західному суспільстві.

В цілому можна сказати, що після появи ісламу статус жінки був вельми терпимим. Мухаммад в перші роки пророцтва відповідно до статусу розглядав жінок практично нарівні з чоловіками, він вважав їх важливою частиною мусульманської громади. Однак ситуація змінилася після переселення перших мусульман в Медину. Більш того, статус

жінки продовжував швидко змінюватися з розширенням меж ісламської імперії і замість відносного рівноправності, вони стали розглядатися більш низькими за своїм статусом, ніж чоловіки. Таким чином, починаючи з раннього середньовіччя, мусульманки перебували в кілька підпорядкованому становищі, що істотно відрізнялося від їхнього економічного становища навіть в доісламської Аравії. У зв'язку з цим деякі мусульманські автори вважають, що якщо пророк не має прямого відношення до цієї негативної трансформації положення жінки в суспільстві, то її статус може бути перетворений. З іншого боку, вважають вони, якщо ці зміни були свідомо захищені Мухаммадом і закріплені в Корані, то будь-які перетворення неможливі, бо ця обставина буде розглядатися як її абсолютний статус в ісламі.

2.2. Розуміння статусу жінки в хадисах та роздумах ісламських богословів

Сунна написана у формі хадисів – оповідань про життя і дії Пророка, найдостовірнішими з яких вважалися ті, що були передані його найближчими сподвижниками і дружинами.

Правильно зазначав особливість хадисів відомий російський ісламознавець і спеціаліст по арабській історії і літературі академік В. Р. Розен. Він писав: *«...Тільки досліджуючи хадис, ми можемо сподіватися зрозуміти шлях, яким йшов розвиток ісламу після Магомета. Хадис, таким чином, є звичайне дзеркало в якому відображається всі різноманітні прагнення молоді «общини Мухамеда» за два важливих століття її історії»* [23, с. 13].

Найбільш достовірними мусульмани вважають хадиси, які походять від сподвижників, соратників Мухамеда, його вдів.

Спочатку хадиси передавалися усно із покоління в покоління. Це приводило до перекручування їх змісту і виникнення взаємовиключних переказів, пов'язаних з одними і тими ж подіями. Так виникла

необхідність їх зафіксувати, що і було зроблено в кінці VIII – початку IX ст. в відомих на мусульманському Сході збірниках Маліка ібн-Анаса (715-795) – «аль-Моватта», Бухарі (810-870) і Мусліма (817-875) – «Ас-Сахіх» та інших.

Основні догми Сунни: покірність чоловікові - головний принцип сімейних відносин. Але ця покірність повинна носити добровільний характер і завдання чоловіка – докласти максимальних зусиль для того, щоб дружина була задоволена і щаслива в своїй покірності: *«Не следует выдавать замуж женщину, не посоветовавшись с ней, и не следует выдавать замуж девушку, не спросив её позволения (на это)».* (Люди спросили: *«О посланник Аллаха, а как же мы узнаем о её позволении?»*) (Пророк, да благословит его Аллах и приветствует,) сказал: *«По её молчанию»* (5136) [1]. Тобто, якщо наречена виявила свій протест щодо шлюбу, то шлюб буде укладений. Але, у реальному житті мусульманських общин вона ризикує життям і здоров'ям.

У Сунні отримують більш чіткі формулювання деякі перекази Корану відносно жінки, а саме про хіджаб, небажаності молитви разом. Більшість тез, сформульованих в початковому ісламі, зрозумілі в одних історичних і географічних умовах, не були зрозумілими в інших, особливо для населення країн, підкорених арабами. Тому, багато положень мусульманської догматики, заснованих на священних текстах ісламу, мали потребу в поясненні і в тлумаченні. Таке пояснення і тлумачення Корану і поступків Мухамеда в ісламології отримало назву – тефсир. Найбільш популярними вважаються тафсири Табарія (838-923), Бейзавія (1286), Джелаледіна Суюти (1445-1505) [52, с. 258].

Важливим джерелом ісламу, який має цілий ряд переказів стосовно жінки, являється також шаріат. Шаріат регулював різні сторони суспільного, сімейного і особистого життя віруючих. В нормах шаріата багато місця приділяється правовому положенню мусульманки в сімейно-шлюбних стосунках, майновому положенню, питанню щодо

спадку. Всі норми шариату представляються як непорушна господня установка [52, с. 312].

Велике значення для розуміння поглядів ісламу на жінку, на її статус в суспільстві та функції в різних сферах суспільного, сімейного життя і побуту мають також твори мусульманських мукаталімов (богословів). Серед цих джерел велике значення має «Хідая-філь-фуру», написана шейхом Бурхан-Єдін-Алі, яке отримало широке розповсюдження серед сунітів в Середній Азії.

Певну цінність при вивченні відносин ісламу до жінки подають історичні джерела – «Сіасет-наме», «Кабус-наме», «Адаб-уль-Саліхін» та інші, котрі являються кодексами повчань, створені державними діячами різних епох і країн мусульманського Сходу. Всі ці кодекси мусульманської етики, створені на основі догматичних і шариатських приписань, мали в деяких країнах і мають в наші дні вплив на формування моральних ідеалів, у тому числі і принципів відносин до жінки.

Треба підкреслити, що багато переказів шариату, в тому числі, що стосуються положення жінки носять суперечний характер. В мусульманській релігійно-догматичній літературі, а також в шариатському законодавстві відсутня сувора логічна послідовність, в Корані, Сунні і Шаріаті є багато протиріч, що приводить до різного та неоднозначного тлумачення.

В хадисі, наведеним Абу Даудом з посиланням на Абдаллу ібн Омара, вказуються слова Мухамеда: *«Якщо людина вірує в Аллаха і в останній день, побачивши будь-яку справу, нехай каже по доброму, або нехай мовчить, а жінок вважайте завітом і обходьтеся з ними добре. Жінка створена із ребра, а ребро викривлене зверху. Якщо ти випрямиши його, то зламаєш, а якщо залишиши в спокої, то воно залишиться викривленим. Обходьтеся з жінкою добре»* [77].

Втім, що Хава, (Єва) перша жінка, жінка першого чоловіка, була створена із самого Адама, нема нічого того, що ганьбить її. Справа в тому, що акт творіння відноситься виключно до дій і ведення Всевишнього Творця. Істина, Аллах створив те, що завгодно Йому, і якщо Хава була б створена з плоті Адама, то в цьому немає нічого, що принижує її, так як Адам був створений з праху земного. В створенні Хави із плоті Адама є чіткий доказ великою близькості жінки з чоловіком, оскільки вона за своєю суттю є частиною його.

Хадис розпочинається і закінчується висловом «Обходьтесь з жінками добре». Даний хадис представляє собою настанови й повчання до чоловіків в їх відношенні до жінок. Хадис говорить про тонку м'якість і ніжність жінок, що зобов'язує чоловіків враховувати це в спілкуванні з ними. Самим тонким в ребрі є його верхня частина [22, с. 60].

Використане в хадисі слово «викривлення» являється образним, щоб підкреслити особливість характеру жінки. Якщо потрібно застосувати виховний вплив на жінку, то зі сторони чоловіка необхідна м'якість і тактовність. В протилежному випадку ребро може зламатися, а «зламати» жінку означає розвестися з нею.

Святий Пророк Мухамед став для жінок по істині великим діячем на протязі всієї історії людства, бо саме іслам вперше відняв у чоловіків право безроздільно правити жінками, приніс їм довгоочікувану свободу і незалежність, про що говорять і сучасні мусульманки [56]. Викоринивши блюзнірство яке правило в доісламські часи, де жінка являлася власністю чоловіка і її положення було не більш кращим участі домашніх тварин. А. Агаєв, А. Баязітов, М. Хаджетламе, І. Гаспринский – доводили, що положення аравітянки до появи ісламу було тяжким, жінки не користувалися правами. *«Масштабна полігамія, - писав А. Агаєв, була в повному розпалі при появі Магомета: в Аравії не було ні одного араба, котрий би не мав 15, 20, а іноді і 100 жінок. Не*

користуючись ніякими правами, жінки були знеособленні до найвищого ступення...» [22, с.60].

М. Хаджетламе в своїй праці «Шрутель-іслам», зачисляв до великих заслуг Мухамеда поліпшення становища жінки в арабському суспільстві. Він пише: *«Велика заслуга Мухамеда який поліпшив становище жінки. Тепер більшість опираються на багатоженстві, що в ті часи жінка являлась без сумніву істотою без слова, так як батько мав право умертвляти своїх дочок, родичі забирали майно вдови і взагалі грубе поводження з жінками нікого не дивувало. Все це силою свого красномовства Пророк знищив, надав жінкам і юридичні права. Не маючи можливості знищити багатоженство, він обмежив його замість десятиох жінок тільки чотирма» [22, с. 61].*

Перша дружина Хадіджа була добропорядної жінкою, мала багато добродіями якостями. Займалося торгівлею, була багата і наймала людей, які від її імені вели торговельні операції в Сирії. Одним з таких торгових представників і став Мухаммад, якого знала як чесну і порядну людину і пізніше запропонувала Мухаммаду одружитися з нею. Мухаммад любив її, називаючи найкращою жінкою. Він до кінця свого життя зберігав добру пам'ять про Хадидже і до самої її смерті вона залишалася його єдиною дружиною. Завжди і у всьому підтримувала чоловіка, була його моральною опорою.

Так, одна із дружин Пророка Айша, була однією з тих жінок, які відрізнялися великою тягою до знань. Вона намагалася дізнатися якомога більше і коли чула щось нове, перепитувала кілька разів до тих пір, поки не засвоювала як слід. Саме Айша стала найбільш обізнаних в ісламському правознавстві, і пізніше багато знають чоловіки не раз запитували її думки в багатьох питаннях, що стосуються ісламського права. І той факт, що Айша передала від Пророка більш 2210 хадисів, говорить про те, якими великими були її знання [7, с. 927].

Якщо спробувати абстрагувати від загально прийнятого погляду на мусульманську жінку, то можна зробити висновок, про те, що Коран чітко дає підтвердження тому, що жінка повністю рівна з чоловіком перед Богом за своїми правами та обов'язками. Головне за Кораном робити добре діло, незважаючи на те, є ти чоловіком або жінкою, треба бути віруючим, за це буде надано істино блаженне життя, та винагороду, яка буде відповідати їх благим вчинкам. В ісламському праві сунітські школи як ханіфітська, малікітська, шафіїтська, ханбалітська в вирішенні спірного питання притримуються степені збільшення, або степені полегшення.

РОЗДІЛ 3

БОРОТЬБА ЗА ПРАВА ЖІНОК В МУСУЛЬМАНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

2.1. Ісламський фемінізм: витоки та загальні тенденції розвитку

Патріархальні цінності, гендерна нерівність, чорний та строгий хіджаб – приблизно такими асоціаціями у більшості характеризується мусульманський світ. Проте, уже кілька десятиліть тисячі жінок, котрі сповідують іслам, борються за свої права під статусом феміністок.

Термін «ісламський фемінізм» спочатку не був самоназвою, так рух охарактеризували спостерігачі у кінці 80-х - початку 90-х років минулого століття. Він став популярний уже в 1990-х роках, зародження фемінізму відбулося за такими вченими, як Афсанех Наймабадех, Зіба Мір-Хосейні, Маї Ямані, Шаміма Шайх, Єсім Арат і Феріде Акар.

Професор арабської філології Міріам Кук в своїй роботі говорить: *«що ісламські феміністки – це жінки-мусульманки, які виступають з критикою загального аспекту ісламської історії чи герменевтики і роблять це від імені мусульманських жінок, стверджуючи їх право поряд з чоловіками брати рівну участь у справах справедливого людського суспільства»* [8].

Феміністський рух в Єгипті з'явився завдяки чоловікові. «Батьком єгипетського фемінізму» вважається Касим Амін (1865-1908) - юрист, єгипетський письменник, публіцист (курд за походженням), що виступив у своїх творах за надання рівноправ'я арабській жінці. Він був першим єгиптянином, заговорив про права жінок; і об'єктами його критики стали багатоженство, обов'язковість носіння вуалі (нікаб і хіджаб), а також приниження жінки в суспільному житті. Амін вважав, що ці практики не є справді ісламськими і суперечать духу ісламу[42].

Його робота справила величезний вплив на жіночі громадські та політичні рухи по всьому ісламському світі.

У 1899 р. К. Амін видав книгу «Звільнення жінки», в якій він виступив з вимогами заборонити полігамію (багатоженство), обмежити право чоловіків на розлучення, надати жінці освіту, гарантувати їй право на працю, знищити хиджаб. Книга викликала громадський резонанс і запеклі суперечки у арабському світі. Багато хто звинувачував К. Аміна в тому, що він підриває мусульманську мораль і послабляє систему суспільства [62, с.188].

«Традиціоналісти вважали, що орієнтація на західний спосіб життя знищить самобутність єгиптянки. Хиджаб був уособленням цнотливості і скромності єгиптянок. Скромність була не просто догмою, а наріжним каменем релігії. Якщо прибрати цей камінь, то будівля рухне, так вважали традиціоналісти» [17, р. 115].

Ісламський фемінізм також прагне до повної рівності всіх мусульман, чоловіків та жінок, як у громадському, так і в приватному житті. Марго Бадран з Центру мусульмансько-християнського порозуміння Джорджтаунського університету стверджує, що ісламський фемінізм більш радикальний, ніж більш світський мусульманський фемінізм. Вона пише: *«Ісламський фемінізм, який черпає своє розуміння і мандат з Корану, шукає прав і справедливості для жінок і чоловіків у всій їхній повноті. Ісламський фемінізм викликає сильні суперечки і рішуче вітається» [6, с. 512].*

Одна з ключових постатей ісламського фемінізму Зіба Мір-Хоссеїні – антрополог, режисер і фахівець з ісламського права – називає ісламський фемінізм «незаконною дитиною» політичного ісламу, що заявив про себе в другій половині ХХ століття і що став найпомітнішою силою під час подій «арабської весни».

До середини двадцятого століття в Ірані розгорнувся повноцінний жіночий рух за виборче право і рівні права. Цей рух виник не лише у

формі інтелектуальних дебатів, але з створенням жіночих організацій. Спочатку ці жіночі організації були зосереджені на охороні здоров'я і освіті, але до 1942 року перетворилися на політичну партію Іранську жіночу партію. До 1944 року Іранська жіноча партія розробила платформу, яка вимагала надання жінкам виборчих прав. 3 березня 1963 року уряд оголосив виборче право жінкам офіційним декретом і анулювало положення конституції, що забороняли жінкам голосувати. 17 вересня 1963 року іранські жінки уперше проголосували на парламентських виборах.

Революція 1979 року і її наслідку змінили умови, в яких боровся жіночий рух за рівність. Після революції питання про права жінок було не просто політичним, юридичним і моральним питанням – це стало питанням, що стосується самої легітимності нової держави. Саме останнє питання посилює соціальну і політичну владу жінок у боротьбі з дискримінаційними законами на широких платформах, включаючи політику, право, а також, як показує наведений вище приклад, суспільство і культуру.

Національні традиції зв'язані з нормами власне ісламу і часто стають невиразні. Ми вважаємо, що в цьому і є проблема, тому що звичайні традиції, нерідко дискримінаційні по відношенню до жінок, отримують статус священних, нібито пов'язаних з законом ісламу, до якого насправді не мають ніякого відношення. Так, наприклад, в дуже цікавому дослідженні французького антрополога Хабіби Фатхі, показано, що в реальному житті іслам є частиною народної релігії, де читання Корану має сусідство з лікуванням, головними авторитетами виступають не так мулли й імами, скільки місцеві аксакали, і релігійні знання передаються не тільки через медресе, а й просто від батька до сина, а іноді – і від матері до дочки. Це далеко не завжди погано, тому що в цьому народному ісламі жінки можуть мати певний духовний авторитет, і з його допомогою здійснюється їх включення в релігійне

життя, в різні форми духовного спілкування. Але в тих випадках, коли традиції виявляються жорсткіше норм шариату (наприклад, в питанні вибору майбутнього чоловіка для дівчини при фактичній забороні розлучення, навіть в разі домашнього насильства), не мона допускати, щоб вони освячувалися авторитетом ісламу[21].

Таким чином, ранній етап розвитку ісламського фемінізму був тісно пов'язаний з реформаторською течією ісламської думки. Для раннього фемінізму характерна установка на досягнення рівноправності чоловіків і жінок, а також на формування своєї моделі «ісламського модерну». Хоча багато критики цього напрямку схильні бачити в ньому результат західного впливу, все ж подібний погляд слід визнати надто вузьким і не враховує всіх нюансів.

В мусульманських країнах розрізняють чотири феміністичних напрямки: атеїстичний, світський, мусульманський та ісламістський фемінізм. Атеїстичний фемінізм стверджує, що релігія спрямована проти жінки. Жіночий рух може розвиватися тільки через зменшення впливу релігії на суспільство. Ісламський фемінізм наполягає на повній рівності чоловіків і жінок у публічній і приватній сферах, в той час як світський фемінізм пропагує підпорядкування в приватній сфері. Прихильниці ісламського фемінізму вважають, що жінки можуть виконувати функції глав держав, лідерів конгрегацій, суддів і муфтіїв. Ісламський фемінізм впевнено доводить свою легітимність, його представниці входять у державну владу, змінюючи систему зсередини, і демонструють новий тип лідерства [22, с. 42].

Можна сказати, що найбільше завдання ісламської феміністки - розділити культуру та релігію. Можливо, це головна причина ворожості і гніву, з якими стикається цей рух.

2.2. Зміни у положенні жінки в ісламських країнах у ХХ ст. (на прикладі Єгипту)

Вивчення положень мусульманської жінки на прикладі Єгипту представляє особливий інтерес, тому що Єгипет на початку ХХ ст. став батьківщиною феміністського руху на Арабському Сході.

Питання про емансипацію жінок на початку ХХ ст. став гострою соціальною проблемою, яка глибоко хвилювала арабську громадськість. Саме тому частина єгипетського суспільства, підняла «жіноче питання», виступила за емансипацію мусульманки. Самі жінки вперше на Арабському Сході почали боротьбу за визнання своїх прав. Саме поняття «емансипація» в арабській мові позначається двома термінами: тахрір, який перекладається як «звільнення» від будь-чєї залежності, і суфур, що буквально означає «зняття чадри» [7, с. 924].

Перша світова війна створила підґрунтя для антиколоніальної боротьби в Єгипті, апогеєм якої стало повстання в березні 1919 р. Революційна криза була викликана всіма подіями 36-річної британської колоніальної залежності.

У 1919 році жінки Єгипту вперше на Арабському Сході виступили, як політичний суб'єкт, взявши участь в антибританську повстанні в Каїрі. Лідерами жіночої демонстрації були Худа Шаравій і Софія Заглул, якої єгипетський народ дав ім'я «умм ал-місрійун» (Мати єгиптян).

Софія Заглул роз'їжджала по всій країні з палким закликком до жінок підтримати боротьбу єгипетського народу проти британських колонізаторів. 16 березня 1919 року відбулася перша в єгипетській історії жіноча демонстрація, близько 300 єгиптянок вийшли в цей день з гаслами «Хай живе свобода і незалежність!» і «Свободу Сааду Заглулу!» [75, с. 45].

Виступаючи проти англійських звірств, жінки написали письмовий протест і вручили його представникам держав. Ноту протесту підписали 114 мусульманських і коптських жінок. Підписи містять цікаві відомості

про ступінь жіночої емансипації в Єгипті і соціальний склад демонстранток: 87 жінок підписалися, наприклад, ім'ям свого чоловіка (дружина такого-то), 23 незаміжні жінки ім'ям свого батька (дочка такого-то) і тільки 4 підписали власні імена (Худа Шаравій, Рафаїла Багдаді, Джульєтта Саліб і Марі Мірхам). Вперше в поіменному списку з'явилися імена жінок, яким судилося в майбутньому десятилітті представляти єгипетське жіночий рух. Все це свідчило про пробудження і зростання самосвідомості жінок, які демонстрували свою незалежність і лідерські якості. Повстання 1919 р. (всього воно тривало 55 днів) завершило для Єгипту цілу історичну епоху, розхитавши дощенту класичний колоніальний порядок, створений ще лордом Кромер. Воно сприяло тому, що багато жінок стали залишати гареми і з'являтися в суспільного життя за згодою своїх чоловіків, які в звичайний часом не зазнали б такого. Емансипація стала реальністю [63, с. 66].

Жінки були активними учасниками руху, що призвело до патріотичного підйому нації. Вони нерідко зазнавали переслідувань, побиття і навіть розстрілу, але гідно переносили негаразди, пов'язані з участю в цій боротьбі. Селянки допомагали своїм чоловікам розбирати лінії залізниць, за якими повинні були пройти поїзда з англійськими солдатами, перекидали телеграфні стовпи і т. д. В Асьют і Танті жінки брали участь в актах саботажу проти британців. Разом з чоловіками жінки обрізали телефонні лінії, блокували залізничні проїзди, брали участь в нападах нав'язниці, де знаходилися затримані повстанці. Навіть школярки виходили на демонстрації і посилали телеграми протесту прем'єр-міністру. Часом дівчатка поводитися більш жорстко, ніж хлопчики. Деякі англійські викладачки неодноразово піддавалися «Надзвичайно неприємного увазі» з боку своїх бунтівних учениць [64, с. 66].

Входження Єгипту в економіку Єгипту в капіталістичні відносини, призвело до залученню дешевої жіночої робочої сили. Ця обставина

стала частиною єгипетського національно-визвольного руху. З моменту отримання Єгиптом незалежності в 1922 році, реформісти брали законопроекти, спрямовані на поліпшення становища трудящих. Закон «Про працю» 1933 року, обмежив для жінок робочий день до 9 годин, була заборонена робота в нічну зміну, введені вихідні та складено список дозволених для жінок робочих місць [12, с. 155].

При англійської колоніальної системі жінки не могли займати посаду державних службовців, була обмежена можливість отримання освіти. З 1922 року жіночі організації вели активну діяльність з розширення системи жіночої освіти. І з 1917 року по 1947 роки частка грамотних жінок збільшилася практично в 10 разів. Але більшість жінок, також продовжувало залишатися неписьменними, так як школи були в великих містах.

Регулярні зміни в уряді створили основу для виникнення безлічі політичних рухів. Найбільш активними з них були ліві сили, які виникли поряд з ісламістськими тенденціями. Заснована Хасаном аль-Банна в 1928 році, асоціація «Брати-мусульмани» швидко почала набирати прихильників.

У 1936 році Зейнаб аль-Газалі було сформовано «Суспільство мусульманських жінок». Організація була зосереджена в основному на соціальної роботи і сприяла вивченню ісламу серед жінок. політичною метою нове трактування ісламських текстів було трансформація ісламу для сучасного суспільства. Хасан аль-Банна намагався переконати аль-Газалі включити свою асоціацію в організацію «Братів Мусульман». Але Зейнаб аль-Газалі воліла залишити свою організацію автономної, але при цьому не виключала взаємодії суспільств [16, с.58].

Позиціонуючи себе як рух антизахідний і антисіоністського, «Братство» приваблювало велику підтримку з боку чоловіків і активно прагнуло збільшити серед своїх прихильників жінок. Між 1944-1949 роками, в Єгипті відбувається збільшення різних опозиційних

організацій. Партія «Вафд» втрачала довіру населення. Ці роки також характеризувалися збільшенням числа профспілок, утворилася ліва інтелігенція, і були створені релігійні групи. відбулася серія страйків в рамках вимог до соціальної реформи, в них активну участь також як і на початку 20-х років брали жінки. Крім того, період Другої світової війни надав значне ідеологічний вплив на єгипетське суспільство в 1940-х років [41, с.61].

Кардинальні зміни в житті єгипетських жінок відбулися після липневої революції 1952 року, в результаті якої організація «Вільні офіцери» на чолі з підполковником Гамаль Абдель Насером повалила монархію і Єгипет був проголошений республікою в країні відбулися демократичні перетворення, які істотно змінили політичний і соціальний вигляд Єгипту. Після завоювання Єгиптом незалежності головною метою єгипетського жіночого руху було забезпечення політичних, економічних і цивільних прав жінок. У 1954 р єгипетська феміністка, письменниця, лідер організації «Дочки Нілу» Дорія Шафік з 18 іншими жінками вступила в безстрокове голодування. В результаті зусиль Дорії Шафік в 1956 році держава надала жінкам право голосу (умовою було – грамотність виборниці), також надало можливість балотуватися на політичну посаду. Система освіти була реформована з метою збільшення числа учнів, як початкового, так і середньої освіти, особливо щодо участі жінок в отримання вищої освіти.

Конституція 1956 року встановлює, що всі єгиптяни рівні незалежно від статі. Трудове законодавство було переглянуто, щоб гарантувати роботу в державному секторі для всіх власників дипломів вищої школи незалежно від статі.

Коло сфер в яких могли працювати жінки був обмежений: освітою, охороною здоров'я та можливості брати участь в політиці, причому вони прибували в останній в якості радників і не могли видавати самі ніяких

рішень. У той же час закони не заперечували патріархальних поглядів на сім'ю, жінки як і раніше залишалися залежними від чоловіків [41, с.60].

У 1957 р вперше в історії Єгипту дві жінки - Равійя Аттія і Аміна Шукрі (з 360 парламентаріїв) стали членами Національних зборів (0,5%). У 1959 р до складу парламенту увійшла адвокат Муфід Абдель Рахман. Вона була єдиною жінкою серед членів парламентської комісії, покликаної розробити проект закону про шлюбно-сімейних відносинах, виходячи з приписів ісламу і норм сучасного європейського законодавства [63, с. 67].

Завдяки новому закону шлюбний вік для дівчат наставав з 16 років, а для молодого людини – з 18. Різниця у віці між нареченим і нареченою не повинна була перевищувати 15 років. Для того щоб взяти другу дружину, мусульманину мали одержати дозвіл на те від першої дружини. В іншому випадку вона мала право на розлучення. Вводилася обов'язкова державна реєстрація [4].

У 1962 р вперше в історії Єгипту жінка Хікмат Абу Саїд – професор соціології Каїрського університету, стала міністром з соціальних питань в уряді. Таким чином, жінки увійшли до владних структур [41, с. 61]. У парламенті 1964 року було вже 8 жінок серед 360 парламентаріїв (2,2%) [63, с.70]. З цього моменту будь-які питання, що стосуються жінок, вирішувати не позаурядовими організаціями, а Міністерство соціальних справ [41, с.73].

Політику лібералізації продовжив президент Анвар Садат (1970 – 1981). Він проголосив політику відкритих дверей "інфітах", що означала початок переходу Єгипту до ринкової економіки (з 1974) і відкриття країни для західних капіталів. Перша леді Єгипту Джихан Садат, спробувала запровадити в єгипетське суспільство західні концепції про рівноправність жінок, проте багато відкинули її заклики, одні – тому що вважали, що копіювання досягнень західної цивілізації

не принесе єгипетському суспільству нічого доброго, інші – через невдоволення політикою її чоловіка[62, с. 188].

Під впливом дружини президента Джахан був запропонований закон регулює шлюб, розлучення і опіку над дітьми. Реформований закон, отримав назву «Закон Джахана», надав жінкам рівні права в шлюбі, багатоженство було обмежено, письмовий дозвіл на другий шлюб повинна була дати перша дружина, право подавати на розлучення мала дружина, опікунство дітей регулювалося з точки зору більш кращих умов проживання для дітей. Закон був виконаним указом президентна разом із змінами про представництво жінок в парламенті.

У період президентських термінів Насера і Садата, жінкам не вистачало незалежних організацій, всі рішення про «жіночому» питання залежали від специфічних потреб режиму. Вступ єгипетських жінок в ООН в 1975 році був пов'язаний з режимом, який шукав більш тісні зв'язки зі своїми новими союзниками. Незважаючи на прогресивні закони 1979 року, в державі відсутня загальна програма по забезпечення прав жінок і не заохочувала незалежні правозахисні організації. У цей період спостерігається окрема провозахисна активність, наприклад, Наваль Саадаві, але після публікації в 1972 році роботи «Жінка і секс», яка викликала антагонізм високопоставлених політичних і теологічних влади, було зняття її з посади в міністерстві охорони здоров'я [16, с. 61].

У 1980-х і 1990-х роках, через кілька років після другої хвилі фемінізму, стало з'являтися більше незалежних жіночих рухів. Однак характер конкретного режиму обумовлює свої риси рухів. В Єгипті період правління Хосні Мубарака держава намагається обмежити політичний простір, встановити контроль, також знову відбувається поступова ісламізація, всі ці в сукупності починають явища впливати на характер жіночих організацій. Одним з факторів, який сприяв зростанню незалежних жіночих організацій, є посилення впливу міжнародних організацій, до того ж період з 1975-1985 років був оголошений

«Десятиліттям жінки» після першої всесвітньої конференції зі становища жінок в 1975 році в Мехіко. Особливе увагу в ці роки зосередилося на обговоренні проблем з прав жінок і створенні неурядових організацій. Іншим фактором, є повернення до ісламських ідей в регіоні, який, надає вплив на конкретні руху жінок. Ісламісти призвели до процесу розвороту політики щодо «жіночого питання» [44, с. 66].

За правління Хосні Мубарака (1981-2011) в 1980-і рр. в країні фараонів почалася поступова ісламізація. На вулицях стало більш помітним вплив ісламу: жінки носили одяг, що закриває обличчя, а чоловіки не голили бороди.

Включення арабських країн в процеси глобалізації, проникнення в регіон інформаційно-комунікативних технологій відкрили арабським жінкам шлях до гендерної рівності. У 2000 р. єгипетський парламент (Народні збори) в ході запеклих дебатів прийняв закон, відповідно до якого єгипетські жінки отримали право ініціювати шлюбборозлучний процес, мотивувавши його несумісністю характерів і неможливістю подальшого спільного проживання (позов має бути розглянутий протягом трьох місяців). Це нова юридична акція отримала найменування «hula» - хула (розлучення з ініціативи дружини). Правда, в цьому випадку зберігається істотна обмовка: жінка повинна повернути махр. Викуп, який майбутній чоловік свого часу сплатив батькам нареченої. Так, як появи закону сприяла дружина экс-президента Мубарака, в народі серед недоброзичливців колишнього режиму, він отримав назву «Закон Сюзанни Мубарак», за аналогією з законом першої леді Джихан Садат. За старим законом чоловікам надавалося одностороннє і безумовне право розлучення з дружиною, тоді як жінкам доводилося долати великі труднощі, щоб отримати розлучення через суд і домогтися рішення про аліменти [10, с. 69].

Жінці, яка подає на розлучення, потрібно було ще довести факти поганого поводження з боку чоловіка (процедура досить складна і заплутана, бувало, що жінки по 10 років чекали дозволу). Пропоновані поправки суттєво спрощують процедуру розлучення для жінок [9, с. 70]. Також у 2000 році жінки Єгипту вперше отримали паспорти і Верховний суд підтримав право заміжніх жінок виїжджати за кордон без згоди та супроводу чоловіка (або батька і брата). Активісти руху на захист прав жінок назвали це рішення великою перемогою.

Фемінізм в Єгипті ніколи не був організованим перманентним рухом. До того ж слід визнати, що феміністський рух в Єгипті ніколи не досягало великих масштабів. До фемінізму дуже близько підходить визначення жіночої емансипації. Спочатку, коли жіноче питання тільки піднімався, мова йшла не про фемінізм і вже тим більше не про цілісну його теорію, а про емансипацію. Однією з причин, що сприяли виникненню феміністського руху є переворот в способі виробництва: процес, який відомий під назвою «індустріальної революції», яка спричинила за собою масштабні соціальні зміни. Єгипет був першою арабською країною, вступила на шлях капіталістичного розвитку, зумовило залучення дешевого жіночого праці в процес виробництва. серед працюючих жінок були в основному самотні, вдови або розлучені. Більшість жінок, як заміжніх, так і незаміжніх, вважало свою роботу за наймом вимушеної або тимчасової, і тому не прагнуло до кар'єри [63].

РОЗДІЛ 4

ЖІНКА В МУСУЛЬМАНСЬКОМУ СВІТІ НА ПОЧАТОК ХХІ СТ.: ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙ ТА ІДЕЙ ІСЛАМСЬКОГО ФЕМІНІЗМУ

2.1. Жінка в сучасній мусульманській сім'ї

Гендерні питання та права жінки в мусульманській культурі, продовжують приваблювати велику увагу засобів масових інформацій на Заході. Мусульманських жінок часто зображують, як нижчі істоти, що відчайдушно потребують звільнення від мусульманської патріархальної культури, яка заважає їх прогресу.

«Ні одна нація не піднімається на вершину слави, якщо ваші жінки не будуть разом з вами. Ми – жертви згубних звичок. Це злочин проти людяності – то, що наші жінки заручниці в чотирьох стінах як в'язні. Ніде не говориться, що вони повинні жити в таких плачевних умовах» – сказав засновник Пакистану Мухаммад Алі Джінна у 1940 році» [14].

Існує думка, що жінка в ісламі пригноблена і безправна, беззаперечно підкорюється рабиня і прислуга. Цей стереотип склався у людей, які далекі від ісламу. Однак, всупереч, існуючій думці, жінці в Ісламі відводиться особливе ставлення в суспільстві та високе становище в сім'ї. Про це сказано у Святому Письмі: *“...Дружини мають такі ж права, як і обов'язки, і ставитися до них слід по-доброму...”*(2:228) [5, с. 123]. Іслам не тільки звеличує жінку, Всевишній обіцяє богобоязливим мусульманкам нагороди. Які не зможуть отримати чоловіки. І благодать, яку дарує Аллах, жінка отримує за збереження гідності, миру, гармонії в сім'ї та за продовження роду.

Є така традиція арабів, згідно з якою, дочок при народженні закопували живими з землею. Однак, в Корані забороняються подібні практики: *«Коли когось із них сповіщають про доньку, то його обличчя*

стає чорним, він тамує гніві ховається від людей через лиху звістку. Залишити її з ганьбою чизакопати живцем у землю. Яке ж зле рішення їхнє!» (16:58-59) [5, с. 123]. Подібні практики описані також в сурі 43, аят 17 [5, с. 228]. Цей давній звичай продовжує існувати в багатьох мусульманських суспільствах.

«Син – багатство, а дочка – тягар», «Дівчинка – тяжка ноша», «Як народити тебе, краще народити камінь, він пригодився б, щоб зайняти своє місце при будівництві» – такі слова зустрічаються з появою дочки у мусульман. Дівчинку родичи порівнювали з філіном, який вважається у східних народах символом нещастя. Так, бажаючи запобігти народженню дочок, мусульманські сім'ї нерідко вдаються до магічних прийомів. Наприклад, дають дівчатам імена Киз-Таман (досить дівчат), Бесхамун (більше непотрібно дівчат), Углан-герек (потрібен син), Сацита (досить), Цаєм (непотрібна) [23, с. 30].

Так, хлопчиків і дівчаток виховували в суворій розбіжності статей. Було суворе поділ роботи на «чоловічу» і «жіночу». Хлопчика з дитинства готували до того, що він буде продовжувачем роду, спадкоємцем, опорою сім'ї та захисником. Хлопчик не займався в будинку «жіночими справами». Він навчався роботі поза домом. Дівчаток вчили покірності і слухняності чоловіку і старшим.

Величезна роль жінки в ісламському суспільстві пояснюється тим, що від неї багато в чому залежить вибір майбутньої дружини для її синів. Якщо при заміжжі дочки ключовою постаттю стає батько дівчини, то у разі одруження сина і впродовж перших років його браку вплив матері величезний. У традиційних ісламських соціумах вільне спілкування юнаків і дівчат практично неможливе. Якщо жінка в Ісламі сегрегує, то так само відокремлений і чоловік. Тому у виборі дружини молоді чоловіки покладаються на думку матері. Вона підшукує йому відповідну партію, знайомиться з майбутньою невісткою, має можливість з нею зустрічатися і спостерігати за нею. Якщо її враження

позитивне, то мати виносить свій вердикт, і сім'я збирається у гості до батьків нареченої вже у повному складі. Зрозуміло, у молодій людині може бути своя власна думка, але, враховуючи незаперечний авторитет матері в мусульманських сім'ях, він вимушений довіритися її досвіду і інтуїції [9].

Мусульманин має право одружуватися на представницях не тільки мусульманської релігії, а також немусульманської віри. При цьому діти повинні визовувати в немусульманській вірі, а жінка може зберегти свою віру. Що стосується жінки-мумульманки, то вона має право вийти заміж тільки за мусульманина.

Після укладення шлюбу, божественний закон передбачається укладення шлюбного контракту, після якого чоловік має оплатити придане — махр: *«Віддавайте жінкам їх марх. Ви не маєте права на нього. І якщо вони з доброї волі поступляться вам частина його, тоді ви можете використовувати махр як чисті добрі гроші, спрямовані на благо сім'ї»* (4:4) [5, с. 38].

Махр, за ісламським законом, належить тільки самій жінці, проте в реальному житті цей ісламський канон нерідко порушується, і батьки видають дівчат заміж, виходячи зі своїх власних матеріальних інтересів. Традиція виплати махра дозволяє зрозуміти і особливості ісламських правил успадкування. Опоненти ісламського рівноправності часто посилаються на них, щоб підкреслити нерівне становище чоловіків і жінок в ісламі. Дійсно, під час розподілу майна дочка отримує частку, рівну половині частки сина. Пов'язано з тим, що в разі смерті батька головою сім'ї стає старший син і на нього лягає тягар відповідальності за всю сім'ю. Дочка ж може вийти заміж і отримати махр. Якщо вона не виходить заміж, то брати зобов'язані піклуватися про неї. Мати також залишається під опікою синів. Навіть заміжня дочка продовжує перебувати в сфері відповідальності батька і братів, знаючи, що в разі

розлучення вона може повернутися в сім'ю і вони зобов'язані прийняти її.

За ісламським законом заміжня жінка не є служницею у будинку свого чоловіка, так само, як чоловік її не має бути її працедавцем. Проте мусульманка повинна з бажаннямлю та любов'ю займатися господарськими справами, піклуючись про потреби і зручність членів своєї родини. Тому жінка не повинна уникати виконання необхідних робіт по будинку, допомагаючи чоловікові своєму і роблячи його при цьому щасливим.

Вагому роль жінки-мусульманки – це роль матері, дружини, домогосподарки. Єдиними та традиційно-можливими стосунками в ісламі – є гетеросексуальні відносини між чоловіками та жінками. Згідно мусульманських традицій, заборонено сексуальні взаємини до шлюбу, а також побачення. Але, в деяких сім'ях, дівчатка дозволяють зустрічатися із хлопцем.

Коран не вказується точний шлюбний вік. Сказано: *«Не буде вам гріха, якщо ви натякнете цим жінкам про заручини або ж приховаєте це в своїх душах»* (2:235) [5, с. 22]. Кожна сім'я має право сама визначати шлюбний вік. У шаріаті шлюбний вік визначено 16 роками для дівчини, а для чоловіка – 17 роками, хоча, звичайно у мусульманських країнах ці вікові обмеження різні. Так, існує відомий хадис Пророка, де він говорить: *«Счастлив тот отец, которому удалось выдать замуж дочь до того как у нее началась первая менструация»* [5, с. 22]. Крім того, одна із відомих жінок Пророка Айша – ледь досягла шести років, коли був укладений шлюбний союз, і девяти років, коли шлюб відбувся фактично. На сьогодні це одна із найбільших проблем у мусульманському соціумі – проблема дитячих шлюбів. У більшості випадках в таких шлюбах дружини менші від своїх чоловіків. Саме з цієї причини в Північній Африці та Близькому Сході утворився рух, з назвою «Дівчата – не дружини», за підтримки ООН.

Таким чином, сучасна мусульманська жінка - це жінка, яка не тільки дотримується законів шаріату і зберігає домашнє вогнище, а так само є гармонійно-розвиненою особистістю. Картини реалій життя показують, що мусульманка може, проявляючи активність, творити цей світ, захищати свої права і залишати значимий слід в історії. Однак, незаперечним є той факт, що мусульманки можуть перебувати і в досить приниженому становищі. Випадки жорстокого поводження з жінкою, звичайно ж, мають місце бути в мусульманському співтоваристві. Це побиття жінок, рабство, «вбивство честі» (жінок, які порушують релігійні норми, вбивають).

2.3. Жінка-мусульманка поза родиною

Не для кого не є таємницею, що арабська жінка є дещо обмеженою в правах. Причиною такої нерівності є вплив норм ісламу на державне та суспільне життя. Оскільки в арабських країнах іслам проголошено державною релігією, то це дає значний вплив на закріплення правового статусу особи. Мусульманське право і права людини є божественним дарунком Аллаха, який знайшов своє вираження у Корані. Це положення проявляється у тому, що у деяких країнах норми ісламу за юридичною силою стоять вище від норм конституції. Саме тому, обмежуються права та свободи певних категорій громадян [8].

Жінки грають особливо важливу роль в ісламському суспільстві. Іслам прославляє жінку до такої міри, щоб вона змогла знайти своє гідне місце в суспільстві, і на неї перестали дивитися, як на річ. У такому разі жінка може узяти на себе певного роду обов'язку в різних соціальних сферах, оскільки іслам обумовлює здоров'я суспільства виконанням обов'язків чоловіком і жінкою і закликає їх до боротьби з вадами та недосконалістю [38, с. 99].

Освідченість, цілеспрямованість, володіння декількома іноземними мовами відрізняє багатьох молодих мусульманок [53].

Найчастіше вони випереджають своїх одновірців-чоловіків у процесі пошуків роботи й навіть на політичному поприщі. Ця основа успіху у майбутньому у жінки починає закладатися ще з дитинства, адже різниця між хлопчиками й дівчатами, в традиційній мусульманській сім'ї, проявляється ще в родині. Хлопчики звичайно користуються більшою свободою й можуть іти туди, куди захочуть. Дівчата ж змушені сидіти вдома, і в результаті вони присвячують більше часу освіті. Тим самим, як не парадоксально, заставляється фундамент їхньої майбутньої незалежності, говорить Крістіан Тімерман з Дослідницького центра рівних можливостей Університету Антверпена [58, с. 57].

«Дівчатка із самого початку знають, що єдиним ключем до більшої незалежності й більшої ролі в суспільному житті для них є освіта», – говорить Тімерман. *«Хлопчики й так уже мають у суспільстві ту волю, що хочуть, їм не потрібно для цього додаткових зусиль».* Хлопчики частіше кидають вищу школу через тиск із боку однолітків з меншими інтелектуальними здібностями. Вони часто переходять у недільні або літні школи, які здійснюють підготовку по меншому спектру спеціальностей[66].

Уже сьогодні навіть Сполучені Штати відстають від шести мусульманських країн по відсотку жінок, що захистили дипломи по науковим спеціальностям. Серед них – Бахрейн, Бруней, Киргизстан, Ліван, Катар і Туреччина. Марокко ж випереджає США по відсотку жінок серед випускниць-інженерів[67].

Мусульманка Рехаб Іман має: ступінь бакалавра в області архітектурного інженірингу, а також ступінь магістра в області шаріату, стверджує, що саме ісламські цінності дали їй спонукальний мотив для досягнень у науковій сфері.

Завдяки розвитку освіти, багато мусульманок змогли стати відомими вченими. Наприклад: професор Саміра Ібрахім Іслам із Саудівської Аравії була визнана ЮНЕСКО вченим року в 2000 році.

Вона внесла вагомий внесок у розвиток фармакології. Ця жінка займає кілька провідних академічних постів у себе на батьківщині – в Саудівській Аравії, а також працює у Всесвітній організації охорони здоров'я. Професор Іслам зіграла ключову роль у побудові інфраструктури Саудівської академії наук. Починаючи з 70-х років ХХ ст. вона підтримує співвітчизниць, що бажають одержати вищу освіту[44].

Професор Біна Шахін Сіддікі зробила істотний внесок у медицину й сільське господарство, вивчаючи рослинні матеріали. Вона одержала кілька патентів за розробку антиканцерогенних пестицидів і написала більше 250 наукових статей. Біна Шахін Сіддікі захистила кандидатський й докторський ступінь в Університеті Карачі (Пакистан). Вона також одержала кілька престижних міжнародних нагород[67].

Так, мусульманкам уперше було доручено очолювати делегації прочан, що відправлялися в Мекку. А в грудні 2006 року Діанет - урядовий орган, що здійснює спостереження над мечетями й що займається підготовкою релігійних кадрів, - випустив 150 жінок-проповідників. Діанет готує групу жінок, які мають працювати в ісламських навчальних закладах, організаціях і громадах, а також викладати мусульманські науки. На цих посадах вони будуть допомагати імамам місцевих мечетей, особливо, коли мова заходить про питання, що стосуються жінок.

«Зараз жінки більше освічені, вони беруть активну участь у громадському житті, що приводить до виникнення у них більших вимог», – говорить Невін Меріч, експерт в області жіночої освіти в Бюро муфтіїв Стамбула. *«Сьогодні вони знають про свої права, і вони вчать, читаючи й задаючи питання»,* – говорить він [67].

У свою чергу, Бакет Туркмен, соціолог з Університету «Галатасарай» у Стамбулі, що вивчав роль жінки в контексті турецького мусульманського суспільства і його культури, затверджує, що для

багатьох представниць прекрасної статі, що виникли з «традиційного» середовища, де вони звичайно мали досить обмежені можливості, одержання релігійної освіти стає ключем до незалежності. *«Як не парадоксально, але, вибираючи іслам, вони знаходять свою особистість і свободу дій. У цьому змісті іслам означає модернізацію»*, – говорить Туркмен [67].

Є сподівання, що проповідниці й помічниці імамів будуть ефективно відстоювати інтереси мусульманок на місцях і відповідати на їхні запити. До речі, ще на зорі існування ісламу серед мусульманських учених було безліч жінок. Жінки Аравії, до приходу ісламу не знали ні про знання, ні про літературу, але стали захисницями й провідницями знань. Нижче наведені імена тільки декількох з багатьох сотень, а то й тисяч, жінок, які були ісламськими вченими. Це ті жінки, які поставили свої релігійні обов'язки вище інших матеріальних досягнень у цьому житті, а насамперед, Аїша бінт Абу Бакр, дружина Пророка Мухамеда, стала великою наставницею для першої мусульманської громади, причому навіть для відомих сахаба (сподвижників) і праведних халіфів[67].

Одна з 18 працюючих у Стамбулі проповідниць, Шекер, що закінчила університет за фахом «теологія», не читає молитов та проповідей у мечетях, але допомагає організовувати семінари й веде релігійні заняття для жінок. *«У міру того, як жінки стають все більш освідченими, вони задають все більше питань, – розповідає вона. – Тому сьогодні нам потрібні адекватні відповіді на нові проблеми»* [67].

Завдяки прикладу успішних жінок в історії сучасні мусульманки можуть також активно реалізовувати свій потенціал. У слідстві того, що у них є на це повне право і закладений нашими попередницями фундамент. Зараз ми можемо спостерігати як мусульманки активно стають бізнес-леді, громадськими та політичними діячами, займають високі пости в державному управлінні. Приклад цих жінок в черговий

раз доводить, що, незважаючи на всі існуючі стереотипи про мусульманок, як про пригноблених і позбавлених прав, жінка в ісламі іноді займає набагато більш активну і значиму позицію, залишаючись при цьому в гармонії з собою, своєю родиною і навколишнім світом [11, с. 170].

Таким чином, можна говорити про те, що реальний статус мусульманської жінки як в родині, так і в суспільстві на сьогодні не відповідає тим стереотипам, що побутують в Західноу світі. Такі стереотипи ґрунтуються не на реальному знанні релігійних догматів ісламу та положення жінки в ісламському суспільстві, а на міфах і фактах приниження гідності жінки в мусульманських країнах, які активно обговорюються в ЗМІ, але ж не є настільки масовими. Тому, подальше ознайомлення з реальною ситуацією має сприяти змінам суспільної думки і налагодженню конструктивного цивілізаційного діалогу.

РОЗДІЛ 5

ТЕМА: «ЕВОЛЮЦІЯ СТАТУСУ ЖІНКИ В ІСЛАМІ У ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.» У ВИКЛАДАННІ КУРСУ ІСТОРІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.

Сьогодні про жінку-міскульманку багато пишуть та говорять, але чимало з тих, хто розмірковує та знає про неї. У викладанні курсу історії в закладах загальної середньої освіти дуже мало приділяють уваги ісламу, а особливо жінці-мусульманці (взагалі не говорять про неї). Проаналізувавши освітню програму за 2020-2021 роки, ми спробували це виправити.

Тему: «Еволюція статусу жінки в ісламі у ХХ – на початку ХХІ століття», можна використати на уроках всесвітньої історії у 10-му класі. У розділі 5. Держави Азії та Латинської Америки, орієнтовна тема: «Жінки у війнах ХХ столітті(мусульманських країнах)».

Матеріал спрямований на те, щоб з'ясувати передумови та причини жіночих рухів за свої права.

У 11 класі тему: «Еволюція статусу жінки в ісламі у ХХ – на початку ХХІ століття», доцільно використати у розділі 4. Держави Африки, Азії та Латинської Америки: вибір шляхів розвитку, орієнтовна тема: «Єгипетська революція 1952 р. Ісламська революція в Ірані: їх вплив на подальшу емансипацію жінок».

Розглянемо варіанти застосування інформації отриманої у ході опрацювання теми кваліфікаційної роботи на прикладі реалізації теми: «Єгипетська революція 1952 р. Ісламська революція в Ірані: їх вплив на подальшу емансипацію жінок».

По типу – урок вивчення нового матеріалу. До нього визначається наступна мета: охарактеризувати перебіг подій ісламської революції в Ірані та єгипетської революції; дослідити вплив активної участі жінок в національно-визвольній боротьбі в Єгипті та Ірані за свої права.

Мета буде реалізуватися через такі завдання:

Освітні: оволодіти первинними знаннями в рамках теми уроку; розвивати уміння та навичок роботи з історичними джерелами, формування дослідницьких інтелектуальних умінь.

Розвиваючі: зберігати цілі та дотримуватися їх в процесі навчальної діяльності; розвинути уміння і діяти по заданому плану.

Виховуючі: формувати співпраці в пошуку та зборів інформації; розвинути пізнавальний інтерес до культурних цінностей різних конфесій.

Виходячи з поставлених цілей та завдань, слід розпланувати основні етапи уроку, таким чином, щоб максимально ефективно використовувати відведений час і разом з тим досягти поставлених результатів. Структура урочної форми заняття включає в себе три основні блоки: проблемно-мотиваційний, інформаційно-аналітичний, рефлексивно-оціночний. Кожен блок в рамках загального хід уроку вирішує певні завдання. Завдання проблемно-мотиваційного блоку полягає в тому, щоб налаштувати учнів на пізнавальну діяльність, зацікавити їх, задавши правильну мотивація. В рамках проблемно-мотиваційного блоку учні повинні отримати введення в тему «Єгипетська революція 1952 р. Ісламська революція в Ірані: їх вплив на подальшу емансипацію жінок». у вигляді будь-якого найбільш вдало обраного прийому, що формує інтерес до теми. Серед різноманіття прийомів була обрана робота з епіграфом до уроку, обговорення висловлювань, через спеціально поставлені питання. Також відповідання на запитання по темі у вигляді бесіди. У підсумку учням називають тему уроку.

Також на етапі проблемно-мотиваційного блоку учні повинні ознайомитися з планом уроку, через коротке розкриття його пунктів. Потім вчителю необхідно проінструктувати учнів, яким чином буде організована робота, дати пояснення. Після того як всі завдання

проблемно-мотиваційного блоку досягнуті, важливо забезпечити плавний перехід до наступного етапу уроку.

У рамках інформаційно-аналітичного блоку уроку учні безпосередньо знайомляться темою «Єгипетська революція 1952 р. Ісламська революція в Ірані: їх вплив на подальшу емансипацію жінок».

Даний етап найтриваліший, насичений інформацією, яку дає учитель (для підтримки замотивованості учнів на активне вивчення матеріалу, вчителю слід використовувати різні джерела інформації та зміну видів діяльності учнів – це дозволяє зберегти стійкий пізнавальний інтерес учнів, забезпечити найбільш ефективне досягнення цілей і завдань уроку).

При вивченні теми «Єгипетська революція 1952 р. Ісламська революція в Ірані: їх вплив на подальшу емансипацію жінок» головне для вчителя – різноманітно використати джерела. Кожне застосовує вчителем джерело повине вирішувати певне завдання, вносить свій внесок у досягнення спільної мети уроку формуючи в учнів уявлення про зародження рухів мусульманських жінок за свої права. Тому вчителю вкрай важливо грамотно підібрати джерела інформації і скласти правильні завдання до них.

На початку уроку, в рамках проблемно-мотиваційного блоку для привернення уваги учнів та активізації їх пізнавальної діяльності використаний прийом роботи з епіграфом. Необхідно вибрати такі висловлювання, які б могли прохарактеризувати жіночу боротьбу за свої права. Це можуть бути цитати з Корану або хадіси. Наприклад: «Ні одна нація не піднімається на вершину слави, якщо ваші жінки не будуть разом з вами. Ми – жертви згубних звичок. Це злочин проти людяності – то, що наші жінки заручниці в чотирьох стінах як в'язні. Ніде не говориться, що вони повинні жити в таких плачевних умовах».

Спочатку в учнів запитують, що вони знають про ісламську революцію і взагалі про мусульманську жінку. Потім здійснюється

перехід безпосередньо до вивчення нового матеріалу. Для цього використовується слово вчителя та обговорення питань.

Здійснюється робота в групах. Тут використовується «Гра ромашка» – в процесі роботи учні повинні записати на пелюстках ромашки основні причини ісламської революції в Ірані та Єгипті. Кожна група виконує завдання і в кінці, на етапі контролю, прикріплює пелюстки і презентує свої відповіді. Подібна форма організації передбачає високу самостійність учнів, учитель тільки спрямовує діяльність навчання.

На етапі контролю знань навчаються прикріплюють на дошку пелюстки з причинами, які вони вказали і пояснюють, чому вони так написали.

В рамках рефлексивно-оцінного блоку слід провести закріплення вивченого матеріалу. Закріплення можна проводити в усній формі, через опитування. Наприклад: Поясніть сенс проголошеного іранським духовенством гасла: «Не Захід, не Схід, а іслам». Поясніть значення понять: ісламська революція, ісламський фундаменталізм, фемінізація. У чому полягає унікальність іранської революції 1979 р. та єгипетської революції 1956 р.? Яке місце в іранському та єгипетському суспільстві займає жінка?

Крім усного опитування можна використовувати тестову форму закріплення. Учні отримують тест, що містить питання по вивченому матеріалу з варіантами відповідей на питання. Після виконання можна організувати самоперевірку або взаємоперевірку.

У рамках рефлексії вчителю потрібно створити умови не тільки для виявлення учнями труднощів, з якими вони зіткнулися на уроці і для виявлення рівня засвоєння знань. Для цього можна, можливо використовувати прийом незакінченого пропозиції: «Сьогодні я дізнався ... Було цікаво ... Було важко ... Я зрозумів що ... Я не поняв .. Я зміг .. Мене здивувало ... Мені захотілося .. ».

В якості домашнього завдання учні повинні отримати завдання, які дає більш ґрунтовно вивчити роль жінки в ісламі, творчих проектів у вигляді доповідей (можливо, в супроводі з презентацією) за такими темами як «Роль жінки в ісламському суспільстві», «Образ жінки в ісламських релігійних джерелах», «Жінка в сучасній мусульманській сім'ї». тематика тут велика, тому слід зорієнтувати учнів на найбільш доцільні варіанти. Дані форми домашнього завдання дозволять учням не тільки закріпити отримані знання, а й переосмислити отриману інформацію, творчо підійти до вирішення.

ВИСНОВКИ

Сьогодні дуже часто ми зустрічаємо на сторінках центральних засобів масової інформації, висміювання образу «забитої» мусульманки й пропагування її в прагненні до «волі». Що таке «воля» в розумінні Західного світу? – це падіння нравів, урівнювання фізичних навантажень із чоловічими, які приводять до депресій на «західний» ґатунок, нескінченного пошуку «свого я», приниження жінки як особистості.

Думаєм, що багатьох людей від ісламу відштовхує саме незнання прав і їхніх обов'язків в ісламі, тобто те, що в багатьох міцно й глибоко сидять стереотипи того, що жінка в Ісламі дуже обділена й пригноблена. В данній у кваліфікаційній роботі я спробувала розібратися, чи й справді таке положення в мусульманки.

Положення жінки в суспільстві - питання не нове, але й до кінця не вирішене. З огляду на актуальність теми і суперечливі погляди на її висвітлення, в кваліфікаційній роботі була поставлена мета: проаналізувати зміни ролі жінки-мусульманки в суспільстві на протязі XX – на початку XXI століття. Покладено спробу вирішенню поставлених завдань кваліфікаційної роботи.

Статус жінки в ісламі багатьма дослідженнями, визначається одним із найбільших спірних і серйозних проблем. Історія та життя жінки-мусульманки — одна із незвичайних, цікавих подій. Тому література, присвячена про неї, суперечлива, непередбачувана і породжує безліч цікавих дискусій. Але на сьогоднішній день в українській історіографії немає жодного узагальнюючого дослідження, в якому всебічно вивчалось б положення жінки в мусульманському світі. Більшість наявних робіт – це науково-популярні статті, що мають на меті ознайомлення пересічного читача з ситуацією зі статусом жінки в

ісламі й подоланням тих стереотипів, які сьогодні існують в суспільстві, але більшість на російській мові.

Виходячи з аналізу релігійних текстів в ісламі таких як: Коран, хадіси з Сунни, положення шаріату, можна побачити, що вони приділяють велику увагу статусу жінки. Якщо спробувати абстрагувати від загально прийнятого погляду на мусульманську жінку, то можна зробити висновок, що згідно з ісламським правом, жінка являється живою людською істотою, маючи таку ж душу, як і чоловік. Кожна людина, будь-то чоловік чи жінка, несе відповідальність в рівній мірі за скоєні вчинки.

Найбільш домінуючим і популярним рухом є ісламський феміністичний рух. Ісламський фемінізм – це в основному термін, який застосовувався в різних країнах після ісламської революції. Ісламські феміністки не проти ісламського шаріату, не проти ісламського тексту, який означає Коран. Підтримують Коран, але вони проти писань, проти навчань і проти коментарів, які були надані членами-чоловіками. Таким чином, в основному питання ісламського фемінізму свідчить, що жінки повинні вважатися рівними чоловікам, і іслам дав цю рівність. Це означає, що вони підтримують ісламське вчення та шаріат. Феміністки намагаються отримати ті ж права, які були згадані в Корані та в хадисах. Ісламські феміністки намагалися відродити це.

Головними завданнями діяльності ісламських феміністок є розширення прав жінок, досягнення гендерної рівності в державі, цивільних інститутах та повсякденному житті, встановлення соціальної справедливості. Вони вважають за необхідне модернізувати сімейні кодекси, встановити кримінальну відповідальність за насильство над жінкою в сім'ї, збільшити число жінок, що беруть участь в політичному та економічному житті.

Однією із перших країн феміністичного руху на Арабському Сході став Єгипет, там жінки були невід'ємною частиною політичної боротьби

за демократію та свободу. Головним успіхом, стало створення різних жіночих організацій, які змогли домогтися виборчого права для жінок і збільшення рівня грамотності. Змінилося сімейне законодавство, що надало рівні права на розлучення і на опікунокство дітей, жінки отримали можливість працевлаштування.

Якщо розглянути мусульманський погляд на положення жінки в ісламському світі, то він докоріно відрізняється від західного, жінка не є пригніченою в своєму соціальному положенні і в порівнянні з чоловіками має ті ж права як в навчанні так і в роботі, і в подальшому кар'єрному рості. Мусульманки змогли добитися успіху в усьому світі в науковій діяльності, бізнесі, вищій освіті, і не тільки, на сьогоднішній день іде перелом стереотипів навіть в релігійному плані, мусульманки Турції, Саудівської Аравії визвали істотні зміни в правилах, прийнятих в релігійних колах.

Мусульманка в сім'ї – це і дочка, дружина, матір. Ісламське суспільство шанує роль жінки, у першу чергу, як дружини і як матері. Така роль вважається в ісламі самою почесною. Повага до матері походить із вимог іслама про слухняність батькам, а авторитет дружини – з того, що вона являється іншою половиною релігії чоловіка і порогом його оселі. Кожна арабська дівчинка з раннього дитинства засвоює, що вона створена лише для задоволення чоловіків і виховання дітей.

Люди плутають два абсолютно різних поняття: рівність і подібність. Права жінки рівні правам чоловіки, але зовсім неоднакові. Жінка в ісламі - така ж незалежна особистість, як і чоловік, з усіма людськими якостями і душевними прагненнями. Її думка завжди береться до уваги і не ігнорується лише тому, що вона жіночої статі. Жінка може вільно укладати контракти, займатися підприємництвом, самостійно приймати рішення, володіти грошима і т.д. Що стосується права спадкування, то і вона його має. Однак частки, які отримують чоловік і жінка, різні. Частка спадкування у чоловіка трохи більше, але

причина цього криється не в перевазі його над жінкою, а в обов'язки чоловіка, покладених на нього Аллахом. Іслам захищає жінку як духовно, так і матеріально.

Тепер очевидно, що становище жінки в ісламі висока і реально підходить до її жіночій природі. Ми вважаю, що в суспільному житті мусульманка грає не менш важливу роль, ніж чоловік, тільки принцип участі не завжди однаковий. Іслам вимагає, щоб жінка залишалася повноправним членом суспільства. Економічна незалежність жінок була з самого початку законодавчо встановлена ісламом. І якщо в деяких мусульманських країнах гідності і свобода жінки не завжди забезпечуються, це не означає, що іслам є причиною нерівності між чоловіком і жінкою і головною перешкодою на шляху цивілізованого розвитку мусульманки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Энциклопедия пророческой Сунны. URL: <https://isnad.link/> (дата звернення 29. 08. 2020).
2. Історія України. Всесвітня історія 10-11 класи. Навчальна програма. *Міністерство освіти і науки*. К., 2020. 35 с.
3. Каїрська декларація про права людини у ісламі URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_882#Text (дата звернення 29. 08. 2020).
4. Конституция Арабской Республики Египта 1971 года URL: <https://worldconstitutions.ru/?p=61> (дата звернення 10.09.2020).
5. Якубович М. Преславний Коран. Переклад смислів українською мовою. К., 2015. 448 с.

Література

6. Абдуллаева М. А. Правовое положение женщины в исламе. *Актуальные проблемы российского права*. 2008. № 3. С. 569-575.
7. Агзамова Л. М. Роль и место женщины-матери в исламе. *Вестник Башкирского университета. Философия, социология, культурология и политология*. 2009. Т. 14. №3. С. 924-927.
8. Азим Ш. А. Женщина в Исламе и в иудео-христианском мире URL:<http://islam.ru> (дата звернення 10.08.2020).
9. Алаева В. Многоженство – прихоть, роскошь или суровая необходимость? *Наука и религия*. 1995. №3. С. 42-43.
10. Аз-Зухейли В. Мусульманская семья в современном мире. М.: Аль-Китаб, 2010. 504 с.
11. Ат-Таххан. М. М. Женщина на пути Призыва. Киев: Ансар Фаундейшн, 2002. 224 с.

12. Ар-Рафии А. Восстание 1919 г. в Египте. *История национально-освободительного движения 1914–1921 гг.*: сокр. пер. с араб. М., 1954. 432 с.
13. Балтанова Г. Р. Мусульманка. М.: Логос, 2005. 376 с.
14. Балтанова Г. Р. Равенство мужчин и женщин в Исламе URL: http://www.idmedina.ru/books/history_culture/minaret/9/baltanova.htm (дата звернення 10.08.2020).
15. Бараева З. М. Женщина в мусульманском обществе: Проблемы трансформации социального и правового статуса: автореф. дис. канд. филос. наук. Даг. гос. ун-т. Махачкала, 2003. 140 с.
16. Барковская Е. Женщины Египта: штрихи к портрету. *Азия и Африка сегодня*, 2004. №. 3. С. 58-60.
17. Baron B. *The Women's Awakening in Egypt: Culture, Society, and the Press*. New Haven, CT - L.: Yale University Press, 1994. 245 p.
18. Баш Х. Права женщины в Исламе. М.: Мастер Лайн. 2001. 48 с.
19. Беєва Т. М. Правове та повсякденне життя жінки в мусульманському світі: історичний аспект URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/571/1/Беєва%20Т.pdf> (дата звернення 11.08.2020).
20. Бекирова Л. С., Ильченко А. И. Женщина в исламе: история и современность. *Ученые записки Таврического национального университета им В. И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Социология»*, 2013. № 4. Т. 26 (65). С. 97-103.
21. Бесєдіна О. М. Ісламїзм та боротьба проти гендерної нерівності на Арабському Сході URL: http://www.rusnauka.com/34_VPEK_doc.htm (дата звернення 13.08.2020).
22. Бигиев М. Дж. Избранные труды. В 2-х томах. Т.2. Пер. с осман. Казань: Татар. кн. изд-во, 2006. 256 с.
23. Вагабов М. В. Ислам и семья. М.: Наука, 1980. 274 с.

24. Вента Р. Эволюция образа мусульманки в исследованиях XX—XXI вв. Гендерная социология, 2012. № 1. С. 81-88.
25. Гагиева А. Что говорят историки о положении женщин в исламе? URL: https://islam-today.ru/blogi/asya_gagieva/cto-govorot-istoriki-o-polozenii-zensin-v-islame/(дата звернення 10.08.2020).
26. Гладченко С. В. Що таке ісламський фемінізм? URL: <http://kspodn.onu.edu.ua/index.php/kunena/sektsiya-9-psikho-istorichna-rekonstruktsiya-mentalnosti-osobistosti-ta-spilnot/140-shcho-take-islamskij-feminizm#140> (дата звернення 11.08.2020).
27. Гриб А. Школа правоверных мусульман. Вокруг Света, 2007. Февраль. С. 102-111.
28. Губань В. Становище жінки у мусульманському світі. Людина і політика, 2000. №1. С.69-70.
29. Данильченко А. М. Правове становище жінки в хіджабі. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука», 2017. № 17(2). С.82-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_17%282%29_18 (дата звернення 12.08.2020).
30. Демішева М. Жінка очима пророка: аналіз Корану та хадисів URL: <https://femwork.org/kritika/zhinka-ochima-proroka-analiz-koranu-ta-hadisiv/> (дата звернення 10.08.2020).
31. Демішева М. Місце та роль жінки в традиціях мусульманського суспільства. URL: <https://femwork.org/kritika/2-mistse-ta-rol-zhinki-v-traditsiyah-musulmanskogo-suspilstva/> (дата звернення 10.08.2020).
32. Демішева М. Форми супротиву жінок в мусульманських суспільствах: фемінізм та його прояви. URL: <https://femwork.org/kritika/4-formi-suprotivu-zhinok-v-musulmanskih-suspilstvah/> (дата звернення 18.08.2020).
33. Ерсан О. Женщина в Исламе. Ее права и достоинства. М., 2006. – 176 с.

34. «Женский вопрос» в исламе: дискурс о статусе женщины в современном исламском обществе URL: <http://prevention.kg/?p=4705> (дата звернення 02.09.2020).
35. Женщины и истинное образование. URL: <https://islam.plus/en/node/1548> (дата звернення 10.09.2020).
36. Зінько С.Ю. Фемінізм в ісламі: історія і сучасність. Сходознавство, 2008. № 43. С. 34-45.
37. Игошина Ж. Б. Гендерне питання та процеси глобалізаційна Арабському Сході. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2010. Вип. 94. Ч. II. С. 130-137.
38. Иноземцева Е. К вопросу о положении женщин в исламе. Власть, 2009. №12. С. 98-100.
39. Казарян К. А. Договірне регулювання відносин подружжя за мусульманським правом. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція, 2015. Т. 2. №14. С. 140-142.
40. Кардави аль Ю. Роль женщины в Ислам URL: www.assalam.ru (дата звернення 17.08.2020).
41. Кириллина С. А. Ислам в общественной жизни Египта(вторая половина XIX - начало XX в.). МГУ им. М. В. Ломоносова, Ин-т стран Азии и Африки. М. : Наука, 1989.201с.
42. Кириченко Т. С. Роль і місце жінки в країнах Ісламського світу. *Право і безпека*, 2010. №5 (37). С. 263–266.
43. Климович Л. И. Книга о Коране, его происхождении и мифологии. М.: Политиздат, 1986. 70 с.
44. Косач Г. Г. Саудовская Аравия: Женщины в исламском призыве URL: <http://www.iimes.ru/?p=5368> (дата звернення 15.08.2020).
45. Левин З. И. Развитие основных течений общественно-политической мысли в Сирии и Египте (Новое время). М.: Наука, 1972. 268 с.

46. Левицька А. Ісламський шлюб: старі традиції і нові реалії URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2011/05/16/78608/> (дата звернення 11.08.2020).
47. Мутаххари М. Вопрос хиджабе. Пер. с пер. М.С. Махшулов. М.: ООО «Садра», 2012. 240 с.
48. Муллокандова О. М. Мусульманське релігійне право щодо шлюбів з іновірцями: філософсько-релігієзнавчий аналіз. Вісник Житомирського державного університету. 2014. Випуск 6 (78). Філософські науки. С. 63-67.
49. Мухетдинов Д. В. Исламская феминистская герменевтика: история становления и основные идеи. Minbar. Islamic Studies. 2019. Т. 12. № 2. С. 511–526.
50. Насер А. Защита прав и свобод человека в арабских странах. Монография. «Издательство «Проспект», 2016. URL: <https://books.google.com.ua/books> (дата звернення 10.08.2020).
51. Нуруллина Г. Женщина в Исламе. М.: УММА, 2006. 383 с.
52. Ньюби Г. Краткая энциклопедия ислама. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2017. 384 с.
53. Оленич Т. С. Гендерный аспект философской системы ислама (на примере Исламской Республики Иран). Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2013. Вип.5. С. 85-91.
54. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. К.: «К.І.С.», 2004. 536 с.
55. Пальванова Б. П. Эмансипация мусульманки : опыт раскрепощения женщины советского Востока. М. : Наука, 1982. 304 с.
56. Прохоренко М. Обмеження прав жінок в ісламі: міф чи реальність URL:<https://teenergizer.org/2018/03/obmezhennya-prav-zhinok-v-islami-mif/> (дата звернення 10.09.2020).

57. Резван Е. А. Коран и его мир. СПб.: Петербургское Востоковедение, 2001. – 608 с.
58. Саймонз М. Світ мусульманської жінки. Людина і Світ, 2004. №9. С.57-59.
59. Сакр А. Ислам о браке и семейной жизни. М.: Диля, 2006. 128 с.
60. Сизов Ю. И., Курбарва З. А. Социально-правовой статус женщин в мусульманском обществе. *Вестник Волгоградского университета. Серия 5, Юриспруденция*. 2014. №2 (23). С. 145-149.
61. Сурдель Д., Сурдель Ж. Цивилизация классического ислама. Екатеринбург: У-Фактория, 2006. 544 с.
62. Турк С. В. «Арабское возрождение» и женский вопрос в египте в конце XIX - начале XX в. Тамбов: Грамота, 2016. № 12(74): в 3-х ч. Ч. 3. С. 187-189.
63. Турк С. Н., Хоружая С. В. История феминистского движения в Египте: генезис и современные тенденции. *Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*, 2017. №128. С.65-81.
64. Турк С. Н. Феминистское движение в Египте во второй половине XX – начале XXI в.: проблемы и перспективы. *Общество: философия, история, культура*, 2017. № 2. С. 69-71.
65. Федорова Ю. Е. «Женский вопрос» в исламе: дискурс о статусе женщины в современном исламском обществе. *Философская мысль*, 2015. № 10. С. 102 – 128.
66. Фролова Л. Н. Статус женщины в исламе. *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология*. Вып. 2., 2009. С. 148-154.
67. Хаббас К. Мусульманки в науке. URL: www.islam.ru (дата звернения 19.08.2020).

68. Хаттаб Х. Справочник мусульманской женщины. К.: УММА, издательский дом Харвест, 2004. 144 с.
69. Хоран Д. Ломая стереотипы. Первая женщина во главе Исламского общества Северной Америки URL: www.islam.ru (дата звернення 10.08.2020).
70. Чатри Ш. И. Ислам и социально-экономическое, политическое и культурное развитие женщин в Иране. Историческая и социально-образовательная мысль, 2015. Т.7. №2. С. 84-86.
71. Чепульченко Т. О. Права людини в ісламі. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць, 2011. № 1 (9).
72. Шамсутдинова-Лебедюк Т. Мусульманські основи шлюбу: ісламська цивілізація. Людина і Світ, 2003. №7. С.27-32.
73. Шамсутдинова-Лебедюк Т. По справедливості жінки мають те ж саме. Коран про взаємовідносини чоловіка і жінки та сімейно-шлюбні відносини. Людина і Світ, 2004. №9. С.5257.
74. Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н. Сімейно-шлюбні відносини в ісламі: Релігієзнавчий аспект автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.11 «Релігієзнавство». К., 2005. 20 с.
75. Шафик Д. Египетская женщина от фараонов до наших дней. Каир, 1955. – С.45.
76. Щеников В. Если он и она – мусульмане. Наука и религия, 1995. №3. С.40-41.
77. Эхрлич Д. Европейские мусульманки опережают своих единоверцев-мужчин. URL: www.islam.ru (дата звернення 15.08.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Кущієрук Гієна Вікторівна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна добросесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної добросесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
    - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
    - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
    - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
    - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
    - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
    - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
    - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
    - не підроблювати документи;
    - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
    - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
    - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
    - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
    - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
    - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
    - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної добросесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної добросесності.

1.11.2023 року
(дата)

[Підпис]
(підпис)

Гієна Кущієрук
(ім'я, прізвище)

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА УРОКУ

Тема. «Єгипетська революція. Ісламська революція в Ірані: їх вплив на подальшу емансипацію жінок».

Мета: охарактеризувати перебіг подій ісламської революції в Ірані та Єгипетської революції; дослідити вплив активної участі жінок в національно-визвольній боротьбі в Єгипті та Ірані за свої права.

Завдання:

Освітні: оволодіти первинними знаннями в рамках теми уроку; розвивати умінь та навичок роботи з історичними джерелами, формування дослідницьких інтелектуальних умінь.

Розвиваючі: зберігати цілі та дотримуватися їх в процесі навчальної діяльності; розвинути уміння і діяти по заданому плану.

Виховуючі: формувати співпраці в пошуку та зборів інформації; розвинути пізнавальний інтерес до культурних цінностей різних конфесій.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Обладнання: проектор, відеоматеріал, ілюстрації, пелюстки ромашки з паперу.

Основні поняття: Єгипетська революція, емансипація, Ісламська революція, фемінізація, Ісламський фундаменталізм.

Хід уроку

ЕПІГРАФ УРОКУ:

Ні одна нація не піднімається на вершину слави, якщо ваші жінки не будуть разом з вами. Ми – жертви згубних звичок. Це злочин проти людяності – то, що наші жінки заручниці в чотирьох стінах як в'язні. Ніде не говориться, що вони повинні жити в таких плачевних умовах».

I. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ УРОКУ

Вчитель оголошує тему та мету уроку.

II. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Що ви знаєте про революцію і взагалі про мусульманську жінку?

1. Ісламська революція

Словник. *Ісламська революція* – радикальні перетворення, внаслідок яких встановлюється ісламський режим, норми ісламу утверджуються в усіх сферах суспільного життя.

У 1953 р. в Ірані прийшов до влади прозахідний політик шах **Мохаммед Пехлеві**. У 60-70-х роках ХХ ст. він ініціював перетворення, які назвали «білою революцією»: держава викупила землю у великих землевласників і продала її за заниженими на третину цінами дрібним іранським фермерам; було заборонено багатоженство, а також шлюби з неповнолітніми; жінки отримали громадянські права; робітники стали акціонерами підприємств, на яких вони працювали; школи забезпечувалися безкоштовним харчуванням, багато студентів отримало змогу навчатися за кордоном. Іранська економіка переживала піднесення, зокрема у сфері телекомунікацій, у нафтохімічній, автомобільній промисловості, виробництві сталі й електроенергії.

У період «**Білої революції**» 1963 року жінкам було надано право голосу на референдумі. Хоча голоси жінок були підраховані окремо від чоловіків, проведення референдуму відбулося, і Вступ виборчого права для жінок пройшло без будь-яких труднощів. В середині 1960-х років «Вища рада іранських жінок» був перетворений в «Жіночу організацію Ірану». Основним внеском цієї організації стала активна участь в розробці Закону «Про захист сім'ї» 1967 року народження, а в наданні послуг в області соціального також забезпечення і освіти для жінок з малозабезпечених сімей, завдяки «Жіночій організації Ірану» у велику політику вийшли дві жінки: перша Фаррухру Парса, служила міністром освіти в 1968- 1974 роки,

Другою жінкою, що зайняла міністерське крісло, стала Махнас Афхамі яка очолює міністерство з прав жінок в 1975-1978 роки. Мета «Жіночої організації Ірану» полягала в тому, щоб забезпечити основу для жіночих рухів і створити рівність між статями. Організація мала свою Конституцію, в якій висловлювала свої інтереси, яких: жіночої матеріальної В числі досягнення незалежності, створення юридичної допомоги для жінок, також організувала професійну підготовку допоміжні програми по догляду за дітьми, давала консультації з питань

працевлаштування. «Жіноча організація Ірану» вплинула на прийняття в 1975 році доповнень до законів «Про захист сім'ї» 1967 року. Доповнення 1975 року встановили мінімальний вік для вступу в шлюб (15 років для дівчаток і 18 років для юнаків). Надали жінкам можливість першими подавати заяву про розлучення, після розлучення діти залишалися у того з батьків, з ким йому буде найбільш комфортно. Багатоженство стало обмежуватися, для укладення другого або тимчасового шлюбу була потрібна згода першої дружини. Слід зазначити, що в 1973 році, з метою боротьби з швидким зростанням населення, уряд узаконив аборти. Однак, ці скромні реформи створили нову хвилю опозиції серед консервативного духовенства.

Аятолла Хомейні, потім який перебуває у вигнанні в Іраку, оголосив, що жінки, чиї розлучення були встановлені судом проти волі їхніх чоловіків, будуть чинити перелюб. Така ворожість більшою мірою була викликана не через зміст законів, через виключення духовенства з політичної структури влади. Роки активної діяльності «Жіночої організації Ірану» збіглися з тим, що Іран брав важливе політичне вплив в міжнародних справах. Борючись за рівноправність жінок, «Організація» зіграла в поліпшенні міжнародного іміджу іранського правителя.

В цілому, зміна в статусі жінок в період правління династії Пехлеві не можна оцінити однозначно, з одного боку, реформи «зверху» поліпшили становище жінок Ірані. Більшість висунутих вимог, були частково досягнуті, включаючи виборче право жінок, введення програм соціального забезпечення, право на отримання розлучення, підвищення серед жінок рівня грамотності, поширення жіночої освіти зіграло вирішальну роль у сприянні до усвідомлення жінками своїх прав.

До кінця 1970-х років жінки вступали в багато сфери діяльності. Прогрес в освіті в поєднанні з швидким економічним зростанням привів до розширенню можливостей працевлаштування. Крім того, ряд жінок були призначені чи обрані на урядові посади. В кінці 1970-х років 22 жінки знаходилися в Меджлісі і 2 в сенаті; До місцевих рад були обрані 333 жінки (20 відсотків від загального числа), а 5 - мери . Розширення жіночої присутності в державному апараті привело до створення професійних асоціацій жінок, завдяки яким, в трудовому праві гарантував жінкам зміни оплачувана відпустка по догляду за дітьми. Проте, згідно зі статистикою, до 1978 року жінки склали всього 8 відсотків від загального працюючого населення. Мабуть, основними адресатами цих досягнень були міські жінки середнього класу, зміни

умов життя для жінок з традиційного селянського суспільства були незначними.

1 лютого 1979 р. з Парижа до Ірану повернувся аятола Хомейні, який узяв владу у свої руки й призначив перехідний уряд. У березні відбувся референдум щодо нового політичного устрою країни, а наступного місяця Іран проголосили Ісламською республікою. У грудні того самого року було ухвалено конституцію країни.

В Ірані встановився теократичний (влада належить духовенству) режим, заснований на ісламському фундаменталізмі. Ісламізація суспільства відбувалася на всіх рівнях і в усіх сферах. За цим пильнував 200-тисячний «Корпус стражів Ісламської революції», який у зародку придушував будь-яку опозицію.

«Ісламська культурна революція» здійснювала посилений тиск на засоби масової інформації. Спеціальні наглядові органи вилучали з продажу іноземні фільми й програми розважального характеру, дозволялося торгувати тільки книжками релігійного змісту. Особливо важким за нових умов виявилось становище жінок. Релігійні органи ретельно стежили за виконанням жінками приписів шаріату: їх зобов'язали носити чадру або хіджаб, обмежили у виборі професій, заборонили подавати на розлучення. До жінок почали застосовувати тілесні покарання за крадіжки та вживання алкоголю, смертну кару за зраду батьківщини, шпигунство й перелюбство.

У листопаді 1979 р. було захоплене посольство США в Тегерані. 444 дні 52 американських дипломатів утримували як заручників. Спецоперація США щодо їхнього звільнення провалилася. Тільки в 1981 р. після інавгурації нового президента США Рональда Рейгана за посередництва Алжиру заручники були звільнені й змогли повернутися додому. Цей інцидент призвів до розриву дипломатичних відносин зі США й погіршив відносини між Іраном і Заходом. Проти країни були застосовані економічні та політичні санкції.

Словник. *Ісламський фундаменталізм* — радикальна релігійно-політична течія в ісламі, що сповідує «повернення до основ», проголошує «чистоту» ісламу.

Ситуацією в Ірані вирішив скористатися президент Іраку Саддам Хусейн, який висунув ряд територіальних претензій. У 1980-1988 рр. між Іраном та Іраком тривала війна, яка не виявила переможця. Людські втрати кожної зі сторін конфлікту оцінюються в півмільйона осіб. У 1997 р. президентом Ірану був обраний Мохаммед Хатамі, який узяв курс на відмову від радикалізму та зближення із Заходом. Однак уже

через 8 років новий президент Махмуд Ахмадінежад знову згорнув програму ліберальних перетворень і повернувся до політики конфронтації. У 2013 р. президентом Ірану був обраний Хасан Рухані.

2. Єгипетська революція

Кардинальні зміни в житті єгипетських жінок відбулися після липневої революції 1952 року, в результаті якої організація «Вільні офіцери» на чолі з підполковником Гамаль Абдель Насером повалила монархію і Єгипет був проголошений республікою в країні відбулися демократичні перетворення, які істотно змінили політичний і соціальний вигляд Єгипту. Після завоювання Єгиптом незалежності головною метою єгипетського жіночого руху було забезпечення політичних, економічних і цивільних прав жінок. У тому 1954 р єгипетська феміністка, письменниця, лідер організації «Дочки Нілу» Дорія Шафік з 18 іншими жінками вступила в безстрокове голодування. В результаті зусиль Дорії Шафік в 1956 році держава надала жінкам право голосу (умовою було – грамотність виборниці), також надало можливість балотуватися на політичну посаду. Система освіти була реформована з метою збільшення числа учнів, як початкового, так і середньої освіти, особливо щодо участі жінок в отримання вищої освіти.

Конституція 1956 року встановлює, що всі єгиптяни рівні незалежно від статі. Трудове законодавство було переглянуто, щоб гарантувати роботу в державному секторі державного сектора для всіх власників дипломів вищої школи незалежно від статі.

Коло сфер в яких могли працювати жінки був обмежений: освітою, охороною здоров'я та можливості брати участь в політиці, причому вони прибували в останній в якості радників і не могли видавати самі ніяких рішень. У той же час закони не заперечували патріархальних поглядів на сім'ю і жінки як і раніше залишалися залежними від чоловіків

У 1957 р вперше в історії Єгипту дві жінки - Равійя Аттія і Аміна Шукрі (з 360 парламентаріїв) стали членами Національних зборів (0,5%). У 1959 р до складу парламенту увійшла адвокат Муфід Абдель Рахман. Вона була єдиною жінкою серед членів парламентської комісії, покликаної розробити проект закону про шлюбно-сімейних відносинах, виходячи з приписів ісламу і норм сучасного європейського законодавства.

Завдяки новому закону шлюбний вік для дівчат наставав з 16 років, а для молодого людини - з 18. Різниця у віці між нареченим і нареченою не повинна була перевищувати 15 років. Для того щоб взяти

другу дружину, мусульманину мали одержати дозвіл на те від першої дружини. В іншому випадку вона мала право на розлучення. Вводилася обов'язкова державна реєстрація.

У 1962 р вперше в історії Єгипту жінка Хікмат Абу Саїд - професор соціології Каїрського університету, стала міністром з соціальних питань в уряді. Таким чином, жінки увійшли до владних структур. У парламенті 1964 року було вже 8 жінок серед 360 парламентаріїв (2,2%). З цього моменту будь-які питання, що стосуються жінок, вирішувати не позаурядовими організаціями, а Міністерство соціальних справ.

Політику лібералізації продовжив президент Анвар Садат (1970 - 1981). Він проголосив політику відкритих дверей "інфітах", що означала початок переходу Єгипту до ринкової економіки (з 1974) і відкриття країни для західних капіталів. Перша леді Єгипту Джихан Садат спробувала запровадити в єгипетське суспільство західні концепції про рівноправність жінок, проте багато відкинули її заклики, одні - тому що вважали, що копіювання досягнень західної цивілізації не принесе єгипетському суспільству нічого доброго, інші - через невдоволення політикою її чоловіка.

Під впливом дружини президента Джехан був запропонований закон регулює шлюб, розлучення і опіку над дітьми. Реформований закон, отримав назву «Закон Джехана», надав жінкам рівні права в шлюбі, багатоженство було обмежено, письмовий дозвіл на другий шлюб повинна була дати перша дружина, право подавати на розлучення мала дружина, опікунство дітей регулювалося з точки зору більш кращих умов проживання для дітей. Закон був виконаний указом президентна разом із змінами про представництво жінок в парламенті.

У період президентських термінів Насера і Садата, жінкам не вистачало незалежних організацій, всі рішення про «жіночому» питання залежали від специфічних потреб режиму. вступ єгипетських жінок в ООН в 1975 році був пов'язаний з режимом, який шукав більш тісні зв'язки зі своїми новими союзниками. Незважаючи на прогресивні закони 1979 року, в державі відсутня загальна програма по забезпечення прав жінок і не заохочувала незалежні правозахисні організації. У цей період спостерігається окрема активність, наприклад, Наваль Саадаві, але після публікації в 1972 році роботи «Жінка і секс», яка викликала антагонізм високопоставлених політичних і теологічних влади, було зняття її з посади в міністерстві охорони здоров'я.

III. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВИХ ЗНАНЬ

Робота в групах. Гра «ромашка»

Напишіть на пелюстках ромашки основні причини ісламської революції в Ірані та Єгипті. Обґрунтуйте свою відповідь.

Бесіда

1. .... П
оясніть значення понять: ісламська революція, ісламський фундаменталізм, фемінізація.
2. .... У
чому полягає унікальність іранської революції та єгипетської революції?
3. .... Х
то став лідером в ісламській та єгипетській революції?
4. .... Я
ке місце в суспільстві займає жінка після іранської та єгипетської революції?

IV. ПІДСУМКИ УРОКУ

Рефлексія:

«Сьогодні я дізнався ...

Було цікаво ...

Було важко ...

Я зрозумів що ...

Я не зрозуміла ..

Я зміг ..

Мене здивувало ...

Мені захотілося .. ».

V. Домашнє завдання: підготувати творчі проекти у вигляді доповідей. за такими темами як «Роль жінки в ісламському суспільстві», «Образ жінки в ісламських релігійних джерелах», «Жінка в сучасній мусульманській сім`ї».